

АБИЙИР КЕЧИРБЕЙТ

Эки көшөгөлүү, он сүрөттүү
драмалык повесть

КАТЫШУУЧУЛАР

Нурдин
Масадык
Шайыргүл
Нияз.
Сейит.
Омор.
Белек.
Канипа.
Медер.
Айша.
Асиса.
Чал.
Орулуу.

Биринчи сүрөт.

БИРИНЧИ КӨШӨГӨ

Күүгүм. Тоо баштарында булуттар көчүп, ызгаардуу шамал жол боюндагы жалгыз дарактын жылаңач бутактарын сабалайт. Пальтосунун жакасын көтөрүп, даракка сүйөнгөн Нурдин алыс бир жакты тиктеп ойлуу. Андан обочороокто карыя олтурат, берген суроосуна жооп күткөндөй Нурдинди карап, куржунун чыканактайт. Нурдин карыяга назар салбайт, папиросу үстөмөндөтө соруп, мурдагы калыбында тилсиз.

Карыя. *(Ордунан туруп, көнүмүш боюнча сакалын сылай, Нурдиндин жанына барат)* Кечирип кой, уулум... Кайдагы болбогон суроону берип... көңүлүңдү кирдетип алдым окшойт... Өмүрлүү — жаштуу болуп, тилеген тилегинче жет, айланайын... Кечирип кой, чалдан

кеткен каталык болсо... (Нурдин эчтеме укпаган—көрбөгөн шекилдүү мурдагы калыбынан өзгөрүлбөйт. Карыя сөзүн улайт). Чекилик кылганымды кийинчерээк сездим... Бир көргөн баланын дароо эле ичи-бооруна кирип кеткеним өөн иш болду... адамга да жакпайт, кудайга да жакпайт! (Сакалын сылай, катуу күрсүнүп) Илгери менин жаш кезимде карыялар кеп кылышар эле, кирпич ирмелген сайын карылык кел, карылык кел, карылык кел деп, курган карылыкты чакырып турат дешип... (Нурдин карап, кейиштүү күлүмсүрөй) Адам карыганда мага окшоп алжый баштайт тура!

Нурдин. (Папиросун буту менен тепсеп өчүрүп, үнүн басаң чыгарып) Күнөкөрдөн бетер кайра-кайра кечирим сурайсыз... актанасыз... Эмнеге антесиз, жарыктык?... Эмнеге?... Билип турам, оң айтканымды тескери алды деп кейип жатасыз. Андай эмес. Суроону туура бердиңиз. Мен туура түшүндүм. (Ойлоно калып, мурдагысындай эле карыяга карабастан) Сиз айткандай, жаш адам шайыр болуш керек... жугумдуу болушу керек... А мен болсом мына бу жалгыз даракка окшоп тилсизмин, түйтүмүн... кейиштүүмүн!.. Балким сиз ойлорсуз, бул бала жаралгандан ошондойдур деп?... Жок! (карыяга биринчи жолу тике карап) Эмнеге ошондоймун, билесизби?... Мен камактан бошонуп келатам!..

Карыя. (Ынабагандай) Камактан?!

Нурдин. Ооба, камактан.

Карыя. Э, койчу, кайдагы жокту сүйлөбөй. Салабаттуу, дурус азамат көрүнөсүн. Кандай шайтан буйлап кетип жүрөт?

Нурдин. (Катуу күрсүнүп) Түгөнбөс жомок... Кайгылуу!.. (Тамеки тартмакчы болуп, пачкасында эчтеме жок экенин көрөт да, ушалап туруп ыргытып жиберет).

Карыя. Уулум... атандын айтканын жамаан алба... курсагың ач турбайбы... машина келгиче шам-шум этип алчы, айланайын...

Нурдин. Ракмат, жөн эле коюңуз. Курсагым ток.

Карыя. Ракматыңды даам ооз тийгенден кийин айткын. (куржунуна барып) Шаарда неверелерим бар... Жаман күчүктөрүм ооз тийсин деп, бышырылган козун этин алпараттым эле... Жайлоонун чөбүн оттогон козунун этин... өрүк болот, өрүк!.. Түрмөдө андай этти бермек кайда! (Куржунунун оозун чечмек болот).

Нурдин. (Карыяны токтотуп, сүйкүм менен) Ыраазымын, ата. Убара болбонуз.

Карыя. Өзүмдү сыйлабасаң да сакалымды сыйла... Таарынбагын, уулум!

Нурдин. (Күрсүнүп) Олдо, жарыктыгым, ай! (Чалды ыраазы болуп карап) Жаман күчүктөрүңүзгө арналган белекти биринчи болуп ошолор ооз тийиши керек. Илгертеден келаткан салтыбыз ушундай... Жакшы салтты бузбаныз, ата!

Карыя. Жакшы адам үчүн жакшы салтты бузса боло берет.

Нурдин. Жакшы адам!.. Менин жакшы адам экенимди кайдан билдиңиз?

Карыя. Көзүңдөн байкап турам (ички чөнтөгүнөн кагазга орогон бирдеңкени алып чыгып) Эч болбогондо куруттан ооз тийчи... колумду уялтпа. Жары киши тарынчаак болот!

Нурдин. (Куруттан алып) Ракмат. Курут көрбөгөнүмө көп болду! (Куруттан тиштеп, рахаттана чайнап) Моюнчалаш өскөн курбуларым айтып калышар эле, сен асмандан боорсок жааган күнү төрөлгөнсүң, Нурдин, жакшы адамга калганда жолуң бар дешип... Мага чынында эле ошондой көрүнчү... Кимди болбосун өзүмө жакын санап, анын адам деген атына кубанар элем... сыймыктанаар элем!.. Бул дүйнөдө менин жек көргөнүм, менин элдешпес душманым жалгыз гана оору... адамдын жанын кейитип, өмүрүн кыйган оору — деп жүргөн элем... Ошол ооруга каршы жанымдын бардыгынча күрөшкөн элем...

Карыя. Доктурсуңбу, уулум?

Нурдин. Ооба. Көзгө көрүнбөгөн микроб менен күрөшүп жүрүп, микробдон да коркунучтуу адамдардын бар экенин байкабаптырмын!

Карыя. Душманы жок да адам болчу беле!

Нурдин. Жүрөгүмдүн толтосун кыйып, шыйбылчагымды чаккан душманым болгон жок... көзүмдүн карегиндей көргөн эң жакын досум болду!.. (кейиштүү күрсүнүп) Досум!..

Карыя. Ал үйүң күйгүр, үстүңдөн ушак айтып, жалаа жапкан го дейм, болгондо?..

Нурдин. Жок, мени соттогондо... адилет соттошту... мен аны машина менен тепсетип кеттим!

Карыя. Өлтүрүп койгон турбайсыңбы?!

Нурдин. Угушумда, тирүү калган имиш. *(Башын жерге салат)*.

Карыя. Кыябы, жаман иш кылган көрүнөт анын. Жаныңа батса керек!.. Ошентсе да бетке айткандын заары жок... акылыңды ачууңа бийлеткениң чеки болуптур, уулум!

Нурдин. Таап айттыңыз. Ачууга бийлетиң, жаман жорукка берилгенимди кийин түшүнүп, кийин өкүнүп калдым!.. *(кайрадан даракка барып сүйөнөт)* Нечен жыл бою мени кыйнаган бир гана суроо болду. Өзүңдүн бейтаалай болушуңа, балким, сен өзүң айыптуудурсун, Нурдин, деп өзүңдү өзүң кысымга алып, жооп издеп жүрдүм! Азыр да мени кыйнаган ошол! *(Алыс бир жакка көз чаптырат)*.

Карыя. *(Паузадан кийин)*. Күйүттүү иш болгон экен, уулум. Бирок күйүткө күйүт эм боло албайт. Өткөндү эстөөчү болбо. Келечегин жөнүндө ойлон.

Нурдин. *(Кызуу)* Келечегим жөнүндөбү?.. Кайсы келечегим жөнүндө?.. Бир кездерде телегейим тегиз эле... Сүйгөнүм бар эле... Мени адам көрүп, мага урмат кылган курбу-курдаштарым бар эле... Курбу-курдаштарым!.. Азыр алар кандай көз менен карап, кандайча тосуп аларын билсем, мынчалык күйбөс элем. Бирок мен үчүн бардыгы туңгуюк!..

Карыя. Курбу-курдаштын ишенимине кирип, урмат алыш өтө кыйын, андан ажырап калыш текейден арзан. *(Узак паузадан кийин)* Ач кенедей жабышып алдым... Ошентсе да... айып көрбө, айланайын... бирденке сура-самбы дедим эле... *(Уялгандай жер карап, сакалын сылай)* Менин сурайын дегеним... а... ким... А...

Нурдин. *(Карыянын сөзүн бөлүп)* Досумду эмнеге майып кылганымды билсем дейсиз го?

Карыя. Ооба.

Нурдин. Бул туурасында эч кимге айта элек элем. Эч качан!.. Жадегенде, сотко да айткан эмесмин.

Карыя. *(Мурдагыдан катуу уялып)* Атаганат, көрүнөө зордогонсун... Тилиң менен кургурдун тили, ай!..

Нурдин. *(Карыяны кейиштүү карап)* Өзүңүздү өзүңүз жекирип... эмнеге антесиз, жарыктык?.. Кыйла убакыт өттү... Сизге окшоп мени менен чечилип сүйлөшкөн эч ким болбоду!.. *(паузадан кийин)* Айтып берейин... тыңдап туруңуз... *(Эстең жаткандай, ойлоно калып)* Бул окуя май айларынын алдыңкы күнү отузунчу апрелде

болгон эле... Ала-Тоо этегинде жоогазын гүлдөп... Ал эми досум экөөбүз турган бөлмөдө болсо...

Жакындап келаткан машинанын жарыгы коюу караңгылыкты кош найзадай жиреп өтөт.

Карыя. Машина келатат!

Нурдин. Тез!.. Өтүп кетелегинде, кол көтөрөлү... Куржунду маа бериниз...

Карыя. Жок, айланайын, жөн эле кой... оор...

Нурдин. *(Куржунду алып)* Мындан оорду да көтөрүп көргөм... Жүрүңүз!..

Карыя менен Нурдин чыгат. Жарык өчүп, круг акырын айланат.

Экинчи сүрөт

Нурдин менен Масадык туруучу бөлмө. Ачылуу терезеден шыңгоо теректүү шаар, алыстан ак карлуу тоолор көрүнөт. Терезенин түбүндө жоогазын салынган ваза. Жаз.

Магнитофон тумбочканын жанында. Нурдин динамиктен угулган Шайыргүлдүн үнүн тыншап, ойлуу.

...Жайдын бир толук кезинде,

Адырауу тоонун бетинде:

Сан гүлдөн тандап бирди үзгөн,

Жайдары селки эсимде.

Эшик акырын ачылып, Масадык көрүнөт. Шайыргүлдүн ырдаганын тыңшап, бир нече секундага босогодо туруп калат.

Нурдин. *(Масадыкты көрүп кубанычтуу)* Масадык!.. Коргошун болуп эрип кетип жүрбө... Эмнеге да-лооруйсун, кир батыраак...

Масадык. *(Кейиштүү күлүмсүрөй)* Шайыргүл ырдаганда жандуунун баары коргошун болуп эрийт. Же жалгыз эле мен дейсинби? *(Нурдинди карап, жарк этип күлүп)* Байкашыма караганда тоюңдун камылгасы көңүлдөгүдөй... жалгыз гана... күйөөдөн башкасынын бардыгы даяр!.. Ай, ушу сакалыңдын азабы өттү да... Дүйнөдөгү көсөөлөрдүн ырыскысын чогултуп туруп сага берген окшойт... тишиң менен көзүңдүн карегинде гана кыл жок... Кантип аман калганына таңым бар!.. Бияк жаагыңды кыргыча тыягың бапсыя түшөт, биягыңды кыргыча тиягың...

Нурдин. Сакалыма дайыма суктанчу болдуң... Ушундай ырыскыдан бир аз кемчил болгонуңа ичин күйсө керек, ээ, Масадык?.. Распы?

Масадык. Ойноп сүйлөсөн да ойлоп сүйлө деген, Нурдин. Ээгимде туп-туура беш кылым бар! Бол, батыраак кырын, кечигебиз...

Нурдин. Каргаша болуп, электр устара бузулуп калыптыр... А муну менен болсо... Өмүрү алып көргөн эмесмин...

Масадык. Ах, Нурдин! Куру айткан менен болобу... Ырысың тоодой... мендей досун бар... Мен жок болсом кантип күн көрөт элен? (Нурдиндин сакалын самындап). Буга окшогон артык баш өсүмдүктү... кудай алсын, көз ачып жумгандын ортосунда жулуп таштайбыз! (Ичинен кыңылдап ырдап, артисттик кыймыл менен устараны тартат).

Нурдин. (Чочугандай башын чулгуп) Ой!.. Эмне кылып жатасың?

Масадык. Досумдун сакалын алып жатам. Өткөн замандагыдай кабагымды салып мурчуйбастан, бүгүнкү күндүн талабына ылайык жадырап-жайнап... жөнөкөй тилди безеп... (мурдагыдай эле ырдап, Нурдиндин сакалын кырат).

Нурдин. Же ырдагын, же сакалды алгын!

Масадык. Эч качан антүүгө болбойт! Космос доорунда пайдалуу иштерди бири менен бирин айкалыштыра билүү керек!..

Нурдин. Берчи устараны!

Масадык. Абайлагын, Нурдин! Устара — оюнчук эмес! (Нурдиндин ээгин колу менен сыйпап көрүп) Шайтан алгырдыкы, төрөлгөндө эле чачтарач болуп төрөлгөн окшойм, кайдан жүрүп врач болуп калганымды билбейм!.. Чымын консо, сөзсүз тайгаланып кетип бутун сындырат!.. Анан калса, адамдыкынан башкача сакалын бар экен... кактустун тикенегине окшоп... Сазайынды Шайыргүл берсин, шашпа!..

Нурдин. (Ээгин сыйпап көрүп) Сакал катуу, мүнөз жумшак... Жибекпиз да! (Приборду алып, күлгөн бойдон сыртка чыгат).

Масадык магнитофонду жүргүзөт. Динамиктен Шайыргүлдүн үнү угулат.

...Кылайып тоодон таң аткан,
Суюлуп жылдыз бараткан,
Калдыгой бекен эсинде,
Кыйышпай көңүл карашкан...

Масадык. (Муңдуу) ...Кыйышпай көңүл карашкан...

Нурдин. (Сырттан кирип тамашалай) Жалынсыз күйгөн жаш бозой деп ырдашканда, жалынсыз күйгөнү кандай болот деп танданчу элем... Көрсө сендей болот тура... Күйүп-бышып ырдаганыңды укканым ушул... Өтө муңдуусун!.. Арманда калтырган бирөөнү эстей калсаң керек. Мүмкүн, растан эле мен айткандай болуп жүрбөсүн, я?

Масадык. (кейиштүү күлүмсүрөй) Адамдар эмнелерди айтпады... Нурдин досундун колу Шайыргүлгө караганда жылдызга батыраак жетет деп шылдың кылгандар да болду... мунун чындыгы бар. Шайыргүлдүн адамкерчилиги жылдыздан да бийик! (Нурдинди тике карап) Шайыргүлгө арзыш кыйын эле... Сен арзыдың! (Нурдинди кучактап) Төбөм көктө!.. Жамандыкта азапташ, жакшылыкта ырысташ курбуңмун, Нурдин. Тилегим ак. Душман күйүнгөндөй, дос сүйүнгөндөй ынтымак менен өмүр сүрөрүңөргө ишенем! (Чөнтөктөрүнөн, столдун ящигинен бирдеңке издей баштайт).

Нурдин. Эмне издеп жатасың?

Масадык. Портсигар эле...

Нурдин. (Пачкалуу сигаретти сунуп) Ошого убараланып... түтүндөн көп эмне бар...

Масадык. (Чегип) Рахмат. (Кайрадан издей баштайт). Кайда коюп койдум?.. Жоготуп жибердимби?.. Бол, Нурдин, батыраак кийин... Кечигебиз...

Нурдин. Жаңы костюмдун шымынын багалегин... ар бири эки аялга юбка чыкчудай... Акыркы модага ылайыктап тарытып берейин деп Белек аке алып кетти эле... Азыр келет...

Масадык. Кээде ушинтип баладан да жаман иш кыласың! Аздан кийин тоюң болгон жатса... машинечи менен тегирменчи экөөнө да адам ишенеби?!

Нурдин. Белек-аке абийирдүү адам... уятка калтырбайт. Анын үстүнө Нияз да келе элек...

Масадык. Нияз, Нияз деп, эч качан оозуңан түшүрбөйсүң... Келсе келет, келбесе жок... Же ансыз той өтпөй калмак беле?

Нурдин. *(Капалуу)* Менде ата да жок, эне да жок... Жатындаштан да айтпаптыр... *(курсунуп)* менин тоюмда бардыгынын ордун басуучу жакыным жалгыз гана Нияз. *(Саатына карайт)*. Бая эле келиши керек эле... Эмнегедир кечигип жатат!.. Түшүнбөйм!

Масадык. Кейibe. Башка бирөөнүн эсебинен тойлогонду, Нияз жакшы көрөт... Азыр эле жетип келет...

Нурдин. Качан болбосун ушул... Дайыма чымчийсын... Бекерге ошентесин, Масадык... Адамдын жүрөгүн кандатып, жанын кейитүүнүн эмне кереги бар?.. Нияз курч... өкүм жигит!..

Масадык. Менимче, өтө эле курч... өтө эле өкүм!

Нурдин. *(Тигинин какшыгын байкоос албастан)* Мунун туура. *(Тамеки чегет)* Менин балалык курбалым бүт бойдон Нияздын үйүндө өттү... Күндөрдүн биринде кыздар менен мелдеше кетип, алатоолук эр жүрөк жигит момундай болот деп, бийик аскадан секирип, бутун сындырып алды... Ойносо чын көрөсүң, өпкө-боорун үзүлүп кетсе эмне болот элең деп, эси чыккан кыздар чөкө таандай чурулдашканда... Нияз кебелген жок... «Коркок болуп күн көргөнчө, баатыр болуп өлгөн артык!» деп, жылмайып туруп жооп берди... Жакшы жигит!..

Масадык. Мүмкүн.

Нурдин. Күмөнүн барбы?

Масадык. *(Паузадан кийин)* -Кандай десем... Мурда мен дагы жакшы жигит деп ойлоочу элем... Бирок бир жолку окуядан кийин...

Нурдин. Эмнеге унчукпай калдың?.. Айта бер...

Масадык. Азыр эмес...

Нурдин. Баштагандан кийин бүтүргөнүн дурус, Нияз экөөбүз эң жакын тууганбыз... Анын ийне-жибине чейин билишим керек!

Масадык. *(Кыйыктангандай)* Кыстабасаң болот эле... кыстаган соң, арга барбы... *(паузадан кийин)* Биздин айылдын өйдө жагында Кептер-Сай деген капчыгай бар... Нияз экөөбүз ошонун өрдөп атчан кетип бараттык эле... Зооканын боорундагы коңулдарда кептерлер уялайт... Ошондой уя-коңулдун биринде моюн жүнү жылтылдаган татынакай короз кептер өзүнүн муңайым жана назик мекиянына ашыктыгын айтып, өздөрүнүн дудук тилинде сайрап жаткан экен. Мүмкүн, ошол кездеги гүлдөгөн мезгил, мекиянына жалбарып, эркетип жаткан короз кептердин туңгуч сүйүүсүнүн туңгуч жазы чы-

гаар... Токтой калып кулак түрдүм... Ошол замат артымдан мылтык атылып, көгүчкөндүн бири жалп этип шиберге сайылды... Аттан ыргып түшүп колума алдым... карасам, жаңы короз кептер экен... Салмактанып бараткан башын зорго көтөрүп асманды тиктеди... ким билет, мүмкүн мага ошондой көрүндүбү, айтор, айланып учкан топ көгүчкөндүн ичинен өзүнүн жубайын издеп жаткансыды... Жашылданган тегерек көзүндө чексиз кайгы, канбай калган кумарлуу сүйүү, мундуу коштошуу... карай албай тескери бурулдум. Бирок, ошол учурда мылтык үнү дагы жаңырып, ага удаа бир нече кептер жерге түштү. Чыдай алганым жок. «Жырткыч!» — деп Ниязды жекирип кыйкырдым. Нияз болсо кебелбейт. «Олдо, досум, ая!.. Менин көзгө атарлыгымды мактап, кумардан чыгат экен десе, кайдагы бир кептер үчүн күйүп-бышып трагедия уюштурасың да!» — деп сумсая карап, өлгөн кептерлерди буту менен тээп жиберди!

Нурдин. Шайтан алгырдыкы! Бул эмне деген жорук?.. Ушундай да айбанчылык болобу?.. Жок, жок! Мындай жырткычтыкка... Нияз өлсө да барбайт! *(Тамекини үстөмөндөтө соруп, тынч алалбай наркы-терки басат)*. Дүйнөдөгү сулуу жана асыл нерселердин бардыгын барыктап, сүйө билиш керек... Адам баласынын адамкерчилиги, асылдыгы ошондо деп кан какшап жүргөн Нияз, канткенде ошондой ншке барат?.. Мүмкүн эмес!..

Масадык. Акылдуу адам, мен акылдуумун деп эч качан жар салбайт. Анын сыңары, адамкерчиликтүү жана боорукер адам өзүнүн адамкерчилиги жөнүндө кулагындын кужурун алып, мээнди чиритпейт!

Нурдин. Мен десем, мындай сөздү угузбагын, Масадык!.. Макулбу?..

Масадык. Түшүнбөйм, Нурдин!.. Нияз тууганына дайыма балалык курбалындагы наристе көзүң менен карайсың... Ушул кезге дейре ошондой... эмнеге антесин?.. ишенип кой... Нияз жердешиң таптакыр сен ойлогондой эмес!..

Нурдин. *(Кулмүсрөй)* Кыябы, Ниязга күпүлөйт окшойсун, ээ, Масадык?

Масадык. Уялсаң боло ошентип айткандан!..

Нурдин. Кууланба, Масадык, көрүнүп турат... менин бир көзүмдөн экинчи көзүмдүн артыкчылыгы жок, экөө тең кымбат. Силер да ошондойсуңар!.. *(Масадыкты*

кучактан) Эх, Масадык! Муштумдай жүрөктө бир доско эмес, миң доско жетерлик сүйүү бар экенин билбейсинби!..

М а с а д ы к. (Кулуп) Болуптур, Нурдин, койдум... Бир гана айтарым: сүйүүнүн баркына жеткен да бар, жетпеген да бар... Кой, бул сөзүбүз ушул жерде эле калсын... Унуттук дейли... Баса, машинечин жоголду го?

Н у р д и н. Рас эле!.. Жоголгондо да дайынсыз жоголду!.. Барып билейинчи (эшикти ачып, босогодо туруп калат. Коридордо Белек, колунда кагазга оролгон бир-деңгеси бар) Белек-аке! Кириңиз. Сизди эле күтүп калдык. (Белек илкий басып бөлмөгө кирет).

М а с а д ы к. Убадасынан жанбаган бирден-бир машинечи сиз болдуңуз, Белек-аке!.. Урмат жана даңк!..

Белек унчукпайт.

Н у р д и н. Сизге эмне болду?

М а с а д ы к. Торпоктуң томугуна какагансып көзүңүз чекирейип калыптыр. Деги соо болгой элеңиз!..

Б е л е к. (Узак паузадан кийин) Мындан туп-туура отуз беш жыл мурда... Алтынчач апанарга үйлөнгөнүмө аз эле болгон... кудайдан жашырбаган силерден жашырамбы... жин азаңил азгырып кетип... Алтынчач апанардын алдында... күнөө кылып койгон элем... өмүрүмдө бир гана жолу...

М а с а д ы к. (Амалдуу кулуп) А-а, колго түштүңүзбү, Белек-аке!.. Ойдолоктобой соо жүргүлө, балдар деп эртели-кеч бизге насият үйрөтүп, өзүңүз сопусуңуз калчу элеңиз... Түшүнүктүү... Молдонун айтканын кыл, кылганын кылба деген ушул турбайбы... Кана, батыраак шымды бериниз, ал эми күнөөңүздү болсо негизги айыптоочу Алтынчач апасыз чечүүгө болбойт...

Б е л е к. (Мурдагысындай эле бир жерди теше тиктеп) Ошондон кийин менин көргөн күнүм тирүүлөй азап! (Нурдинге) Шымынды алпарып жаңыдан тарытканы жатсам... О, шору арылбаган шорголдей башым... бет маңдайыбыздагы кошуна аял калемпир сурап кире калбасы...

М а с а д ы к. Кошуна аял, кошуна аял!.. Дале болсо аял оозуңуздан түшпөйт. Нурдиндин шымын бериңизчи, кошуна аялыңызды кое туруп!..

Б е л е к. (Масадыктын сөзүнө көңүл бурбастан) Кошуна менен бир-эки ооз бирдеме дегиче болбой базар-

дан кемпирим келип калса болобу!.. О, кудуретинден айланайын кудай, шору арылбаган шорголдей башыма Алтынчачты туш келтирипсин... Мен мендигимен чыдап келатам... Менден башка бирөө болсо... О, байкуш Белек, кош аяктуунун атылысын го, чиркин!

М а с а д ы к. (Белектин маңдайын басып) Ооруп калгансызбы дейм, Белек-аке!..

Б е л е к. (Суроого жооп кайтарбастан, мурдагысындай эле бир жерди теше тиктеп) Ак көңүл жаным, коңшу менен эбиреше калдым эле... Аны көргөндө, о, шору арылбаган шорголдей башым!.. Алтынчач апанар, бадырак кууругансып, ой да бир кууруй баштады дейсин!.. «Көзүң кашайган гана бузуку! Жаанында мен турсам сакалдуу кемпирин, башка аялды көрсөң дароо эркек болуп ойноктоп кетесин!.. И-и, бузуку, ий!» — деп чаньыгандай болсо... дүйнө жүзү айланкөчөк!.. Ал ошентип чамына берди, мен тултуюп тура бердим... Бир маалда жаным кашайып кеткен окшойт... Ач аюудай айкырып, колумдагы чоң кайчыны карабастан туруп кармай берген экем... (кагазга оролгон шымды жазып көрсөтөт. Бир жак багелеги тизесинен өйдө жок). Моминтип таз төбөмдөн урулуп калыпмын!.. Эмне кылышты билбейм?..

М а с а д ы к. Экинчи багелегин кесип, трусик кылып кийип алыңыз да, стадионго барып күлүктөрдүн жарышына түшүңүз!

Б е л е к. (Кейиштүү) Шымдын багелегин кеспей эле, жүрөгүмдүн толтосун кесип алгандай болдум!..

М а с а д ы к. Ошенткениңизде, азыркыдан алда канча жакшы болмок!

Н у р д и н. Масадык! (Белекти карап күлүмсүрөй) Кейибениз, Белек-аке... Менин мүнөзүм да сиздикине окшош... Кебелбей тура берип, жедеп жаным кашайганда эмне кылганымды өзүм да билбей калам...

М а с а д ы к. Жарым сааттан кийин меймандар келе баштайт...

Б е л е к. (Нурдинди опколжуй карап) Нурдин, жакшына уулум... Алдагы костюмунду эле кийип барсаң кандай болор эле?

Н у р д и н. (Күзгүгө каранып) Кандай болмок эле?.. Жап-жаңы эле бойдон.

Б е л е к. (Кубанычтуу) Үтүктөй салсам жаңыдан да мыкты болот!

Масадык. Кемпириңиз дагы ажылдаса, анда эмне кыласыз?

Белек. Андан кам жебе, жакшына уулум. Азыр биздин колдо кайчы эмес, үтүк болот.

Телефон шыңгырайт.

Нурдин. *(Трубкины алып)* Алоо. Шайыргүл!.. Ооба, ооба. Канатым болсо учканы эле араң турам!.. Арга жок, кармалып жатам... Биринчиден, Нияз келе-лек... экинчиден, мында бир кичинекей каргаша боло калып... жок, жок... оозго ала турган нерсе эмес... шымдын бир жак багалеге... Шайыргүл!.. Аздан кийин болом. *(Күлүмсүрөп)* мен дагы... көрүшкөнчө *(Масадыкка)* меймандар келе баштаптыр...

Масадык. Эми кандай кылдык?

Нурдин. *(Пиджагын чечип, Масадыкка кайрыла)* Мында турба, батыраак Шайыргүлгө бар. Бир нече минутадан кийин мен ошол жерде болом. *(Пиджагын Белекке берип)* Бат эле үтүктөй коесуз да, ушундай эмеспи, Белек-аке?

Белек. Көз ачып-жумгандын ортосунда даяр кылам.

Масадык. Унутпаңыз, Белек-аке... Кайчы эле дейсизби... Үтүктөн да каргаша болушу мүмкүн! *(Чыгат)*.

Белек. Кашайгырдын гана кемпири! Эр болсо оозун ачып көрсүңү!.. Ысыган үтүктү тилине баспасам... Ошентпесем киши болбоюн!.. Арбак урсун!..

Нурдин. Кириңиз. *(Нияз кирет, Нурдин кучагын жайып, кубанычтуу)* Нияз!..

Белек. *(Уялгандай)* Мен бара берейин эмесе.

Нурдин. Ооба, ооба, ошентеңиз.

Белек. Бардыгы жайында болот. *(Кетет)*.

Нурдин. *(Ниязга)* Сен кечиккенге чый-пыйым чыгып.. эмне кыларымды билбей...

Нияз. Ошондойбу?!

Нурдин. Быйылкы жазды чыдамсыздык менен күтүп жүрдүм... *(Жайдары күлүп)* Сени андан кем күткөнүм жок!

Нияз. Мен келбейин деген элем.

Нурдин. Табың жокпу?

Нияз. *(Нурдиндин суроосуна назар салбастан)* Бйрок келдим. Бул менин милдетим.

Нурдин. Милдет? Кандай милдет? Эмне деген милдет?

Нияз. Сенин намысың — менин намысым... бүт урук-тууганыңдын намысы!

Нурдин. Мынча эмне маалкатасың, айтчу болсоң айтпайсыңбы?..

Нияз. *(Папирос тартып)*. Таланттуу хирургсун. Жүрөккө операция жасамакчы болуп жатасың... Андан үмүтүбүз чоң!

Нурдин. Түшүнбөйм, Нияз! Мындай мүнөздөмөнүн кимге кереги бар.

Нияз. Сен профессор Сулаймановдун сүйгөн шакирттеринин бирисиң... Көрүнгөн тоонун алысы жок дегендей... илимдин кандидаты... андан соң госпиталь хирургиясынын доценти болуучу күн алыс эмес...

Нурдин. Жүрөгүңдү өйүгөн бир нерсе болсо батыраак айтпайсыңбы?

Нияз. Баарыбыз ийгилигиңе кубанабыз. Төбөбүз көккө жеткенче сыймыктанабыз. Аны менен катар, сен жөнүндө кам көрүшүбүз да керек. Бул биздин милдетибиз. *(Нурдинди тике карап)* Эч жеринде темгил болбосо керек!

Нурдин. Кандай темгил? Кайдагы темгил? *(Кыймылганга чейин барып)* Мынча эмне маалкатасың?!

Нияз. Шайыргүлгө азгырыласың мейлиң, азгырылып жүрө бер. Бойдоксуң. Көңүл ачышың керек. Биз түшүнөбүз. Бирок убактылуу азгырылуунун аягы түбөлүк трагедия менен бүтүүгө тийиш эмес!

Нурдин. Эжелешпей сүйлөшсөк кантет!

Нияз. Шайыргүлгө үйлөнбөйсүң... антүүгө акың жок!

Нурдин. Эмне?!

Нияз. Ага үйлөнсөң, маскара болуп, абийиринден айрыласың!

Нурдин. Эмне деп тантырап жатасың, Нияз?.. Шайыргүлсүз менин күнүм жок, ал эми Шайыргүл болсо...

Нияз. Аныңдын Масадыксыз күнү жок.

Нурдин. Сага жин тийсе керек!

Нияз. Масадык менен Шайыргүл экөөнүн көңүлү көптөн бери жакын...

Нурдин. Бас жаагыңды!

Нияз. Макул, менин жаагымды бастың. Бирок биздин айланабыздагы тил башындагы чачыңдан да көп.

Аларды кантип койдурасын? Бул жалган деп газетага макала жазып, же радиодон чыгып сүйлөмөкчүсүңбү? Нурдин. Мындай булганч сөздү ким ойлоп чыгарып жүрөт?

Нияз. Бул баарыга маалым... Билбегенден жалгыз сенсиң! (Паузадан кийин) Москвада жүргөнүндө Масадык менен Шайыргүл экөө сенин машинаңа түшүп кудайдын куттуу күнү тоого кетишчү... Жоогазындын гүлдүн теребиз дешип!..

Нурдин. Ошол болбогон нерсе үчүн менин Шайыргүлдүн бетине көө жапкың келдиби?

Нияз. Ошол «болбогон нерсенин» айынан сенин Шайыргүлдүн акушеркадан жардам суроого аргасыз болгон!..

Нурдин. (Ниязды жаакка тартып) Жогол!

Нияз. (Жаагын сыйпалап) Сенин колундун тагы кетет, бирок Шайыргүлгө үйлөнсөң баарыбыздын башыбызга түшкөн уяттын тагы түбөлүк калат!.. (Эшикти көздөй илкий басат).

Нурдин. (Үзүлө кыйкырып). Жок! Ишенбейм! Калп! (Ниязга жете барып, ийнинен тартып өзүнө каратат) Масадык менен Шайыргүл экөө бирин-бири сүйүп, турмуш кургулары келсе ким жолтоо боло алат?.. Биздин заманда чыныгы сүйүүгө жолтоо болуучу ким?.. Ким дейм?!

Нияз. Эки адамдын сүйүүсүнө жолтоо болушка закон жол бербейт, бирок керт башынын кызыкчылыгы үчүн законду аттап өтүп, жаштардын турмушун бузуп коюучулар али да болсо бар...

Нурдин. Законду аттап өткөн машаяк ким экен, көрсөтчү ошону?

Нияз. Профессор Сулайманов.

Нурдин. Шайыргүлдүн атасыбы?!

Нияз. Ооба.

Нурдин. Калп айтсам өлтүр... Растан эле акылыңдан айный баштаган окшойсуң!

Нияз. Хирургтунда айып жок, бирок психиатор болууга жарабайсын.

Нурдин. Азыркы абалыңды билиш үчүн психиатор болуунун зарылдыгы жок. (Ниязды өзүнө каратып) Үчөөбүздүн кимибиз күйөө болобуз: Масадыкпы, менби же сенби, профессор Сулайманов үчүн кандай айырмасы бар?.. Үчөөбүздү тең жакшы көрөт... Жашырбай айт-

каныбызда, профессордуп абдан жакшы көргөн, талаптуу шакирти Масадык...

Нияз. (Нурдиндин сөзүн бөлүп, кыжырдуу) Талант! Талант! Үчөөбүздүн ортобузда талант бөлүштүргөнгө али эрте. Кимдин ким экенин мезгил көрсөтөт. (Нурдинди карап) Бирок билип койгун: Шайыргүлдүн күйөөсү ким болот — Масадыкпы же башкабы. профессор үчүн баары бир эмес!

Нурдин. Койсоңчу!

Нияз. Масадык Шайыргүлгө үйлөнсө профессор партбилетинен айрылып, окумуштуулук карьерасынан биротоло кол жууйт...

Нурдин. (Мыскылдагандай) Масадык каражолтой деп профессормо бирөө аян берген го дейм?!

Нияз. Партбюронун заседаниесин унутуп калдыңбы?

Нурдин. Кайсы заседанье...

Нияз. Шайыргүл үчүн калың алган деп профессор Сулаймановдун үстүнөн түшкөн арызды караганбыз... эсинден чыгып кеттиби?

Нурдин. Баягы тоголок арызды айтып жаткан турбайсыңбы... Ал барып турган жүзүкараалык болучу!

Нияз. Албетте, тоголок арыз жазуу жийиркеничтүү нерсе. Бирок Масадыктын атасынан кызым үчүн калың алганым рас — деп, профессор мойнуна алганы чып. Эч ким тана албайт.

Нурдин. Уялсаң боло, Нияз! Манастын доорунда болгон ишти бүгүнкү күнгө апкелип жамаштыра берсек, эмне деген адам болобуз?..

Нияз. (Нурдиндин сөзүнө назар салбастан) Профессор партбюродо катуу сөз берген болучу, мен калың алган кишиге кызым чыкпайт, өзү жактырып сүйгөн кишинине чыгат деп... Анан эмне болду?.. Көп узабастан Шайыргүл сага колукту болуп калды...

Нурдин. Таң калардык эчтеме жок... Шайыргүл мени сүйүп калды.

Нияз. Эй, пенде!.. Кызы Масадыкка чыкса профессор балалыктан кечип жибермек. Буга көзү жетип, аяласы куруганда гана Шайыргүл сага барып жармашып отурат.

Нурдин. Жомокто ошентип айтылчу. Азыркы күндө андай жомокко айылдагы кемпирлер да ишенбейт.

Нияз. *(Паузадан кийин)* Шайыргүл атасын куда-йындай көрөт... Андан айрылса өзүнө да, айрыкча Масадыкка жаман болорун билет. А Масадык болсо ушундай кыйын абалды көрүп, өгүз өлбөсүн, араба сынбасын деген тыякка келди... Профессордун кыжырына тийбей, анын жардамы менен адам болуп алганынча, сага чыга тургун деп Шайыргүлдү азгырып койду...

Нурдин. Ошентип, Шайыргүл дароо макул болду дечи?

Нияз. Азырынча бөлкөнтайы сеники, сүйүүсү Масадыктыкы. Шайыргүл эчтеме уттурбайт!

Нурдин. *(Үзүлө кыйкырып)* Нияз!..

Нияз. Шайыргүл Масадыкты жанындай көрөт өл десе өлөт, тирил десе тирилет!

Нурдин. *(Муштумун түйүп)* Дагы бирдеме деп ооз ачуучу болсоң... *(Нияздан алыстай берип)* Жок, жок, жок! Шайыргүл мен сүйөт!.. Анын сүйгөндүгүн ар дайым сезип турам... *(Нияздын жанына барып, ачуулун карап)*. Өзүмдүн көзүмө ишенбестен, сенин тилине ишенишим керек экен да, ээ?!

Нияз. Шайыргүл актриса экенин унутпа, Нурдин. Актер сүйүүнү да, жек көрүүнү да каалаганындай ойноп коет.

Нурдин. Сахнада гана ошондой. Турмушта андай эмес.

Нияз. Жаңылышасың!.. Турмушта кайсы бир адамдар бар... алар актер чеберчилигине эч качан үйрөнбөсө да, профессионал актердон ашырып ойноп коёт... Мисалга Масадыкты алсак... сенин алдында чыныгы кыйышпас достун ролун ойноп жүргөндүгү жалган дейсиңби?

Нурдин. Жалган. Масадык ак көңүл, кишичиликтүү, боорукер жигит...

Нияз. *(какшыктап)* Чымынга зыян келтирбейт дечи?.. *(Нурдинге жалт бурулуп)* Өткөн жылы Кептер-Сай капчыгайында...

Нурдин. Эмне?..

Нияз. Боорукер досундун мыкаачылыгын мен өз көзүм менен көргөм...

Нурдин. Токто!.. Масадык башкача айткан... Кептерлерди атып өлтүргөн жырткыч сен деген болучу!

Нияз. Аткан ал, жалаага калган мен... *(какшыктап)* Адамкерчиликтин чеги ушул деп түшүнсөң... анда мен койдум...

Нурдин. Жок! Жок! Жок! Жакын досторумдун бири Масадыкка ишенбесем, анда кимге ишенем?

Нияз. Адамга ишенүү керек. Бирок бутунан басып, мурдунан тынгандардын бардыгын адам катарына кошсок кечирилбес жаңылыштык болор эле!

Нурдин. Жетет, Нияз! Масадык — адам. Жүзүкаралык кылуу анын колунан келбейт.

Нияз. Жаңылышасың, Нурдин! Жүзүкаралык кылуу эшектин мээсин жеген көкмээлердин гана колунан келбейт.

Нурдин. Нияз!

Нияз. Болуптур. Эң жакын тууганың мага ишенбесен... Кош!

(Эшикти тартып жаап чыгып кетет).

Нурдин тынч алалбай наркы-терки басып, андан кийин орундука отурат да башын мыкчый кармайт. Үтүктөлгөн пиджакты алып Белек кирет.

Белек. Нурдин, жакшына уулум!.. Кечирип кой... Кубанычындын үстүнө кубаныч кошуунун ордуна кайгыртып койдум... Жаным кейип турат!

Нурдин. *(Ордунан туруп)* Кызыксыз, Белек-аке... Болбогон бир нерсе үчүн ушунчалык кейип-кепчип... мен невак кечиргем.

Белек. *(Нурдиндин пиджагын кийгизип, кейиштүү күлүмсүрөй)* Нурдин, жакшына уулум!.. Биздин тоо гүлдөрүбүздүн ичинен эң бир чырайлыгын... кыргыз журтунун тандагы чолпону, бактагы булбулу Шайыргүлдү тандап алдың!.. Аккуунун тыбытына окшоп мүнөзү жумшак, тили ширин. Менин кемпириме... тилинде тикени бар Алтынчач кургурга түк да окшобойт... Шайыргүлүң менен бериште тургандай турасың!.. Туп-туура отуз беш жыл өткөндөн кийин ушул айтканымды унутпай эстегин. Шайыргүлдөй жароокер жакшына бала дувандан чыкпайт!

Нурдин. *(Белекти кучактап, кейиштүү күлүмсүрөй)* Ах, Белек-аке! Белек-аке!.. Күн батканда жер бетине караңгы түшөт... Шайыргүлсүз менин өмүрүм да ошентип калар эле... Тойго келиңиз, Белек-аке.

Белек. Тойгобу?

Нурдин. Жаз жыл сайын келет, той адамдын өмүрүндө бир гана жолу болот. Келбесеңиз катуу таарынабыз.

Белек. Нурдин, жакшына уулум. Ракмат. (Өз ичинен кейин) кайсы бетим менен барам? (чыгат).

Нурдин бир паска ойлоно калып, күзгүгө барат, галстугун байлап, чачын таранат. Бир кучак жоогазын көтөрүп Сейит кирет.

Сейит. (Акырын) Саламатсызбы, Нурдин-аксакал... Тоого атайы барып, Шайыргүлгө апкелдим... Жоогазынды жакшы көрчү эле... (Нурдинге гүлдү берет).

Нурдин. Жогору өт, Сейит.

Сейит. Машина даяр. Керек болгондо айтарсыз.

Нурдин. Ракмат. Бүгүнкө шоферлигинди таштап, биздин тоюбузга келип көңүл ачкын... Тоюңарда ыр аякчы болом деп Шайыргүл экөөбүзгө көп айтчу элең... Эсиндеби, Сейит?

Сейит. (Паузадан кийин) Ракмат, Нурдин-аксакал... (Эшикке бет алат).

Нурдин. (Паузадан кийин, үнүн акырын чыгарып) Токточу, Сейит...

Сейит. Эмне дейсиз, Нурдин-аксакал?..

Нурдин. (Мурдагысындай эле Сейитке карабастан) Мен Москвада жүргөндө кыйлага көрүшпөй калдык... кандайча туруп жаттың?

Сейит. Мени айтасызбы?

Нурдин. Ооба.

Сейит. (Пауза) Кандайча болсун... Баштатан келаткан кесип экен... машина айдап, тамак-аш жеп, уктап-туруп күн өткөрдүм...

Нурдин. Бар кылган жумушум ошол болду дечи?

Сейит. Менимче ошол эле... (эстегендей) Айтмакчы, уйкум келелекте телевизор көрчүмүн... Телевизор көрбөгөндө балдарымды эркелетчүмүн. Баласаак жаным бар! (курсунуп) Бир жолу аялым менен театрга барган экем... Аял аттуунун пашаасы го чиркин!... О, жараткан, ай!

Нурдин. Балким, дагы бир нерселер эсиңе түшөөр, ойлонуп көрчү?

Сейит. Эчтеме калтырганым жок, бардыгын айттым

Нурдин. (Сейит тарапка жалт бурулуп, тигили карайт) Мен сага ишенем.

Сейит. Минтип карабаңыз, Нурдин-аксакал! Кудай тилегинизди берсин, минтип карабаңыз!

Нурдин. Сага эмне болду, Сейит?

Сейит. (Калтаарып) Кыйналганымды көрбөй турасызбы? (Үзүлө кыйкырып) Көрбөй турасызбы?!.

Нурдин. (Мээримдүү күлүмсүрөй). Болбогон сууроолорду берип жаныңды кейинтип койдум окшойт, кечиргин, Сейит... Дайыма ак ниетсин... күмөн санай албайм... Үйүңө батыраак жетип, аялыңды ээрчитип кел. Көңүл ачкыла!

Сейит. (Паузадан кийин) Болуптур, мен кеттим. Сиздин тоюңузда ачапаган көңүлдү качан ачмак элек!.. Ант урсун, сиздин тоюңузду көңүлдөгүдөй тойлойбуз! (эшикке бет алат).

Нурдин. Сейит!

Сейит. Эмне дейсиз, Нурдин-аксакал?

Нурдин. Балдарына берип койчу... болор-болбос белек... менден (Сейитке коробка берип) Балдарың жакшы көрөт сени... Сыймыктанышат... Улуу кызың, менин Шайыргүлүмө окшоп ырчы болом дейт... жигиттериң ата кесибинен кайткысы жок... шоферлуктан башканы жолотушпайт... Бол, тезирээк жөнө, ансыз да кечиге турган болдук.

Сейит. Ракмат. (Ойлуу баратып, босогого жетпестен кайра кайрылып, Нурдиндин жанына келет). Кечириниз, Нурдин-аксакал... (Өзүнчө) Кыйналып бүттүм... Дагы чыдашка кудуретим жетчүдөй эмес... Кантет элем, таалайга жазганды көрөрмүн да... (Башын шылкыйтып) Москвада жүргөнүнүздө...

Нурдин. Сүйлөй бер, Сейит!

Сейит. (Пауза) Масадык менен Шайыргүлдү сиздин машинаңызга салып дайыма тоого алпарчумун... жоогазын тергенге...

Нурдин. Алпарсаң алпарган чыгарсын... Анын эмнеси жаман?

Сейит. Тоодо тап-такыр гүл чыга элек кезде да алпарып жүрчүмүн.

(Нурдин нары бурулуп терезени карайт).

Сейит. (Нурдинге жакын барып, жалбарыңкы). Кечириниз, Нурдин-аксакал... (пауза) Шайыргүлдү жакшы көрөсүз... Сизге өтө кыйын... Менин абалым андан беш-бетер... Бирок мынча болгон соң айтышым керек... Шайыргүл менен Масадык башыңыздан аттап жүрүштү. Мен капканга түштүм. Сатылып кеттим. Мен адам эмесмин... Итмин!

Нурдин. *(Сейитти карабастан, акырын)* Кете берсең болот...

Сейит. *(Кейиштүү күрсүнүп)* Макул, Нурдин-аксакал. Мен кеттим. *(Эшикке жеткенде бир нерсени эси-не түшүргөндөй кайра кайрылат)* Болору болгон соң жашырып эмне... Меңиз... Портсигар. Масадык машина-да унут калтырыптыр. ...Анын туулган күнүнө Шайыргүлдүн белеги окшойт...

(Портсигарды столго коюп чыгат).

(Узакка созулган пауза)

Нурдин. *(Столго барып, портсигарды акырын алат да ичин ачып окуйт)* «Жаным Масадык! Туулган күнүң менен чын жүрөгүмдөн куттуктайм. Менин сүйүүм күн нурундай жылытып, жоогазындын гүлүндөй кубантып турсун. Экөөбүз таалайлуу болобуз... Сенин Шайыргүлүң!» *(Колундагы портсигарды телмирип карап, кейиштүү кайталайт)* «...Сенин Шайыргүлүн...» *(Ачуусу келип портсигарды терезени көздөй ыргытат. Ыйлагандай аянычтуу добуш чыгарып айнек талкаланат).*

Телефон шыңгырайт. Нурдин трубкуны алмакчы болуп, акыркы секундада колун тартып алат да, эшикти тарс жаап жүгүрүп чыгат. Телефон мурдагысындай эле шыңгырай берет.

Үчүнчү сүрөт

Жылдыздуу түн. Шайыргүл туруучу көп кабаттуу үйдүн ко-роосунун бурчу. Гүлдөгөн сирень, шабдаалы жана алчалардын ай-калышкан кооз бутактарынын нары жагынан күлкү аралаш үндөр чыгат. Нурдин жүгүрүп кирип, ошо жакка бет алат, эчтемени бай-кабайт да көрбөйт, алдындагы сиренден секирип кетүүгө да даяр. Ошол учурда үй тараптан Шайыргүлдүн үнү угулат. Нурдин токтоп ырга кулак түрөт.

Шайыргүлдүн үнү:

...Кылайып тоодон таң аткан,
Суюлуп жылдыз бараткан,
Калдыгой бекен эсинде,
Кыйышпай күлө карашкан...

Нурдин кандайдыр жеңил дем алып, санаага баткан ойчул жүзүндө жылмаюу пайда болот. Сирендин бута-

гына колун созуп баратып кайра тартып алат да, үйгө бет алат. Бирок ошол учурда Медерди ээрчитип Каный-па кирет. Медердин ийнинде арта салынган куржуну бар.

Каныйпа. Ылайым ырыс-кешиктүү жакшы үй болсун! Оомийин! *(Нурдинди көрүп)* О, киши! Ой, уй! Токто! *(Нурдин кайрылып келет)*. И-и, өпкө-боорумду чабайын, киши экен десем бала белең. Айтчы, той ушул үйдө болобу?

Нурдин. Ооба, апа, той ушул үйдө болот.

Каныйпа. *(Жерге отура калып)* Э, айланайын, сен Масадыгымдын досу болуп жүрбөгүн, я?

Нурдин. Таап айттыңыз. Мен Масадыктын досу-мун. Атым Нурдин.

Каныйпа. И-и, өпкө-боорумду чабайын десе. Эң-кейчи бери, бетинден өөп коеюн. *(Нурдинди өбөт)*. Масадыгым оозунан түшүрчү эмес сени. Мен Масадыктын атасынын бир тууган карындашы болом. Масадыкка эжемин. Атым Каныйпа — саймачы. Мен жөнүндө ге-зитке көп жазышты. Радиодон да айтышкан. Уккандыр-сын?.. Укпай анан...

Нурдин. Масадык сиз туурасында айткан болучу.

Каныйпа. Айтпай анан! Биз чал экөөбүз малда-быз, айланайын... алыс! Бирок шаардагы сөз шамалдан бат жетет. Шайыргүлдүн тою болот деген кабар дүңк эле дей түштү ...Ой, кубанганымдан жүрөгүм оозумдан атып кете жаздады!.. *(Медерди көрсөтүп)* Биздин айыл-дын ырчысы... Аты Медер, биз аны Булбул деп коебуз... Адамзаттын момуну, уялчаак... Ал эми ырдаганын көр-сөн... Үнү үн эмес эле, коңгуроо го, чиркин!.. Распы, Булбулум?

Медер унчукпастан башын ийкеп, жайылып күлөт.

Нурдин. Эс алсаңыз, кирсек кандай болор экен...

Каныйпа. *(Көңүл бурбастан)* Ошентип, Булбулду жаныма алып, вертолотко отурдум да түз эле ушу жак-ты көздөй сыздым. Отуз-кырк жыл мурда болсо тойго кошумча кылып жел жетпеген күлүктү жетелеп келет элем. Азыр замана башка, ага жараша кошумчабыз да башка. Бул тойго апкелген белегимди көрсөң чалкандан кетесин... Өз колум менен ушундай бир тушкийиз сайып келдим дейсин... Шашпай кое тур, ананыраак элдин кө-

зүнчө көрсөтөм. (Медерге) Бул ырдаганда адам эмес, таш эрип кетет ко, чиркин!.. Кана, Булбулум, көрсөтчү өнөрүңдү!

Нурдин. Кечиресиз, апа... Ананыраак ырдаганы дурус дейм... Эл алдында...

Каныйпа. Ыры түгөнүп калат деп коркуп жата-сың го? Коркпой эле кой, өпкө-боорумду чабайын, Соң-Көлдүн өрдөгү канча болсо, Булбулубузду ыры ошончо. Ырда, Булбулум. Тойдун шааниси ыр менен да! (Медер белине кыстарган комузун алып чыгат). Адегенде бул баламды мактап ырда (Нурдинди көрсөтөт). Андан кийин калгандары... Жарыктык Нарын-атанын ташы канча болсо, сенин шириң сөздөрүң ошончо... Төгүп жибер, Булбулум... Ушундайда аянган жанды кудай алсын. Төк!

Нурдин. (Үй тарапка шашыңкы карап) Кечиресиз, апа... бирок да мен... түшүнүп жатасыз гс...

Каныйпа. (Ордунан туруп) Шашылба, уулум... Тойдун өзүнүн мыйзамы болот... ыр менен киргенге не жетсин!.. Кулагыңды тосчу... Өзү менен кошо ырчы ээрчитип келүү... көрүнгөндүн колунан келбейт. (Медерге) Башта, Булбулум! Биякта ырдагандарды уктуңбу?.. Жаактары жап боло түшсүн!.. Жаныңды таштап жибер! Аянба, Булбулум!

Медер. (Комузга кошулуп) Э-э-эй!.. Э-э... Кхм... кхм... (үрөйү учкан ырчы эмне кыларын билбей жалдырап Каныйпаны карайт).

Каныйпа. О, кудай, шерменде кыла көрбө! (Чөнтөктөрүнөн бирдеңке издеп) Үйдөн чыгарда жүрөгүм болк-болк этип... Кырсык болорун билип... сары майдан чөнтөгүмө салып койдум эле... Ме, чоң-чоң сугунуп жибер (Медерге май берет). Ушундай ырыстуу күндө үнүңдүн бүтүп калганын көрчү...

Нурдин. (Тынчсызданып) Кармалып калдык, апа жан... Мага уруксат этиңизчи... Ырсыз эле кире берейин...

Каныйпа. Шашпа, айланайын... Үнү азыр ачылат... радиодой болуп бир заңгырап берсе... Бол, Булбулум!

Медер. (Майдан чоң-чоң сугунуп, үнүн сынап көрөт) Э... кхм... кхм...

Каныйпа. (Нурдинди токтотуп) Азыр, азыр. Шашылба, өпкө-боорумду чабайын. (Медерге) Сугун! (Нур

динге) Былтыр Масадыгым менен Шайыргүл экөө жайлоого келишпедиби... Ай тийип турат... Жаштар чогулуп алып ырдап-бийлеп... Анан кийин... И-и, ушу тентектерди кантсем деги!.. Масадык менен Шайыргүл экөө кол кармашып алып, жалбырттаган алоонун үстүнөн секирип кетишсе болобу! Коркконумдан жүрөгүм оозумдан атып кете жаздады!.. Алар кебелип койбойт... «Отко күйүп өлсөк бирге өлгөнүбүз жакшы... Экөөбүздө тең арман болбойт» дешип, күлгөндөй болушса... О, жараткан, экөөнү тең өмүрлүү-жаштуу кылып, үйүнүн ичин тентектерге толтура көр!.. Э, өпкө-боорумду чабайын, минтип караганың эмне?.. Масадык досун Шайыргүлгө үйлөнгөнү жатса, күндөй болуп, жаркырап турбайсыңбы... Достун кубанычынан артык да кубаныч болучу беле!..

Нурдин. (Оозун зорго кыбыратып) Кечиресиз, апа... Шайыргүлгө мен үйлөнгөнү жатам... Масадык эмес...

Каныйпа. Шайыргүлгө мен үйлөнгөн жатам дедиңби?.. Сенби?!

Нурдин. (Акырын) Ооба.

Каныйпа. (Үрөйү учуп) О, жараткан! (Нурдинге кайрылып) Менин бейиши болгур агам өзүнүн Масадыгына Шайыргүлдү кудалап койгонун кулагың укпай жүрдү беле, я?.. Менин бейиши болгур агам Шайыргүлдүн атасы менен апасынын үстүнө кымкаптан чепкен жаап баталашып койгонун билбей жүрдүң беле, я?.. Сулаймандын улуу кызын башкага берет деген эмне!.. Батаны бузганды бата уруп кетсин!.. (Нурдинге) Сен... досундун колуктусуна үйлөнгөнү жаткан турбайсыңбы!.. Достукту бузган уятсызды... достуктун кусуру урсун!.. Бейиши болгур агамдын арбагы менен балдардын көз жашы сага да, сенин каргыш тийген кайнатаңа да тынчтык бетин көрсөтпөсүн!..

Медер. (Үнүн сынап) Э-э-эй!.. (Каныйпаны кубанычтуу карап) О, кудай, үнүм ачылды... ырдайынбы?

Каныйпа. Ырдабай ымыран кал! (Медерди колунан алып) Бул үйдү желкемдин чуңкуру көрсүн!.. Жүр!..

Каныйпа менен Медер кетет. Нурдин сирендин жанында ордунан козголбостон телмирүүдө. Үй тараптан музыкага аралаш шайыр үндөр угулат. Шайыргүл менен Масадык кирет. Алар кандайдыр тынчсыздангандай.

Шайыргүл. (Үнүн акырын чыгарып) Уят болдук... меймандар кетебиз деп жатышат...

Масадык. Кетириш болбойт... Сен барып алагды кыла тур. Ырдап бергин... Мен Нурдинди табайын.

Шайыргүл. (Масадыктын көкүрөгүнө башын коюп) Ах, Масадык, Масадык, сен болбосоң менин көргөн күнүм эмне болот эле!

Масадык. (Шыбырагансып) Шайыргүл!... Жан курбум!.. Эсинден чыгарбагың... Мен дайыма сени менен бирге мин.

Сирендин түбүндө турган Нурдин, Шайыргүл менен Масадык кеткен тарапка бир кадам шилтеп, кайра артына кайрылат да жүгүрүп чыгат.

Төртүнчү сүрөт.

Түн. Жайкы ресторандын бурчу. Ай көтөрүлүп, Ала-Тоо көшүлөт. Ресторандын айланасында шыңгоо терек, мажримтал, кыркылган қаражыгач. Нары жактан шайыр үндөргө кошулуп джаз угулат.

Мажримталдын паанасындагы кичинекей столдо Нурдин отурат, бир точканы теше тиктеп папирос тартууда. Патнус көтөргөн официантка келет.

Официантка. Кечиресиз, жолдош... эчтеме жебепсиз... Ысык тамакты апкелдим эле, муздап калатко (Нурдин көңүл бурбастан мурдагысындай эле тилсиз) Ашканага алпара турсамбы? (Терең ойго берилген Нурдин унчукпайт) Эмне кылайын, айтыңызчы деги?

Нурдин. Эмне дедиңиз? Мага айтып жатасызбы?

Официантка. Эртең Биринчи Май... Майрамды көңүлдүү тосуу керек... ыр менен... бий менен... Сиз болсоңуз...

Нурдин. (Башын көтөрбөстөн) Рас, рас... туура айтып жатасыз...

Официантка. Укмуштай түн болуп турат... Караңызчы!... кандайдыр жароокер... жарык... Распы?

Нурдин. Эмне? Түн дедиңизби? (Башын көтөрүп айлананы карайт, күрсүнөт) Ооба, растан эле укмуштуудай түн болуп турат... Бүгүн ушундай түн болот деп эч качан ойлогон жок элем...

Официантка. Мына, көрдүңүзбү, а сиз капасыз... (Күрсүнөт) Өмүр ушуңчалык союң, ушунчалык шириң... (кетүүгө камынып) Кечиресиз...

Нурдин. (Токтогун) Сизден сураганым... Кетпесиз... Айтканыңыз туура... Өмүр чынында эле шириң... чынында эле кызыктуу... Бирок өмүр деген эмне? Бул дүйнөдө өмүр сүрүүнүн шириңдиги, кызыктыгы кайсында?... Ушуну билсек, өмүрдүн баркы ошондо билинетко дейм... Мына мен ойлодум... Мисалы, гүл жерди көркүнө чыгарыш үчүн өмүр сүрсө, жылдыз асмаңды көркүнө чыгарыш үчүн өмүр сүрөт... А адамчы?.. Менин оюмча, адам адамды көркүнө чыгарыш үчүн өмүр сүрүүгө тийиш. Чынбы?

Официантка. Албетте чын... бирок да... мени күтүп калышты окшойт...

Нурдин. Бир мүнөт убактыңызды аябаңызчы. Макулбу?.. Раматылык Алыкул Осмоновдун өзүнүн өмүрүнө окшогон тунук ырларынан кичинекей гана үзүндү... Ошону угуп кетсеңиз, мен ыраазымын:

«...Мүрөктүн суусу жөн суулардай шылдырап,
Агып жатса мал кечпес жашыл аралда:
Көк арчадай өңдөн азбас болсун деп,
Өзүм ичпей, ичирер элем адамга».

Официантка. (Ашыккандай) Ооба, ооба, эң соңун ыр экен...

Нурдин. Мына көрдүңүзбү. Өлүм алдында жаткан акын, өлбөстүн дарысы болгон мүрөк суу табылса өзүнө бир тамчы албастан адамдарга бөлүп бергиси келген. Мына ушундай теңдешсиз айкөлдүк үчүн, бийиктик үчүн, асылдык үчүн өмүр сүрүүгө болот. Сүрүү да керек. Ал эми Алыкулга окшоп башкага жакшылык тилөөнүн ордуна, жамандык издеп, ырыс-таалайын тартып алып, өмүрүн кыйган адамдар кезиксе,— эмне кылыш керек? Кулдук уруп, баш ийиш керекпи?.. Же өлүш керекпи?.. Андайлар кезиксе... (столду муштап)... Жок кылыш керек!.. Кечирип коюңуз... (Официантканы карап, кейиштүү күлүмсүрөй) Ачуулуу экен деп жаман көрүп калдыңызго... Антпегиз... мен ачууланганды билбейм... Азыр гана...

Официантка. Кайгыңыздын дабасын тапсам кандай жакшы болор эле... Мени күтүп калышты, кетишим керек. Айтмакчы, жолдошум экөөбүз тоого чыгып гүл терген элек... (көкүрөгүнө сайып койгон жоогазынды алып) Адам менен ырышташ болот деп апам айтаар эле... Сизге белек болсун... Жоогазын...

Нурдин. Жоогазынбы?!

Официантка жоогазынды столго коюп чыгып кетет. Шайыр музыка угулат. Майрам алдындагы фейерверк жылдыздары алыстан асманга атылат.

Нурдин. (Кайгылуу) Жоогазын...

Масадык жүгүрүп кирет. Аябай күйүккөн.

Масадык. (Нурдинди көрүп) Нурдин! Бул эмне деген өнөрүң?.. Тиякта тоюң болгону жатса... колуктунду зарыктырып... Меймандарды да зарыктырып... Бул эмне деген жоругун?.. (Нурдин башын жерге салып учукпайт) Шаарды чарк айланып чыктым, сен болсо мында отурасын. Тур! Бол батыраак!

Нурдин. Тийбегин мага. Уктунбу?

Масадык. Сен эмне, массынбы?

Нурдин. Ишиң болбосун!

Масадык. Бол, турчу батыраак. Кеттик.

Нурдин. Кайда?

Масадык. Нурдин! Колуктунду ушунчалык кыйнап, ушунчалык маскара кылганың деле жетет... (Официантканы кол булгап чакырат). Тыйынын алыңыз, тезирээк...

Официантка. Рахим этиңиз (Масадыкка сечтүү сунат).

Нурдин. (Официанткага) Кечиресиз, заказды мен бергем... Алыңыз. (Акчаны алып официантка чыгат.)

Масадык. (Нурдинге) Жолдош болгонубуздан бери бир ооз жаман сөз айткан жок элем... Сенин бул жоругунду... адам эмес, айбан да кылбайт...

Нурдин. (Өзүн зорго кармап) Эмне?.. Башка кылыгың аз келгенсип, эми кордомокчу болгон экенсиң го, ээ? (Масадыкты колдон алат).

Масадык. Нурдин! Эсиңе кел! Айыбым болсо кийин сүйлөшөлү. Убакыт жок... Шайыргүлүң күтүп калды... Меймандардын алды кеткен жатат... Өмүрүмдө калп айткан жок элем... Бүгүн болсо... Эң жакын досторум — сени жана Шайыргүлдү уяттан куткарыш үчүн калп айттым... бала болуп башыма жүн чыккандан бери биринчи жолу...

Нурдин. Жалган!.. Адамды алдоо... сен үчүн көнүмүш!

Масадык. Болуптур, кандай десең ошондой де. Кийин чечишебиз. Азыр тойго барышың керек. Сени ца-

шылыш түрдө операцияга чакырып кетти деп, меймандарды ынандырып койдум... Азыр барсан, бардыгы жайында болот... (Нурдинди колдон алып) Нурдин! Кеттик!

Нурдин. (Колун жулуп алып) Кое бер! Сенсиз эле кеткени жатам... (Токтой калып) Тойго барат деп ойлобогун!

Масадык. Эмне? Эсинди жый, Нурдин! Мас окшойсун! Тилимди ал (Нурдинге жетип колдон алат).

Нурдин. (Масадыкты түртүп) Кое бер дедим, жүзүң кара! (Тез чыгып кетет).

Масадык. Сен ушундай экенсиң го?! (Узакка созулбаган паузадан кийин Нурдиндин соңунан жүгүрүп) Нурдин! Токто! От алдырган машинанын добушу угулат.

Нурдиндин

үнү: Тур мындай!

Масадыктын

үнү: Жок! Эч кандай жибербейм!

Нурдиндин үнү: Дагы бир жолу эскертем: ажалын жетелекте, качкын!

Масадыктын үнү: Барып турган акмак экенсиң!

Нурдиндин үнү: Мен акмакмынбы?.. Акмак деген момундай болот!

Мотордун өкүрүгүнө удаа «А-а-а!» деп үзүлө кыйкырган үн угулат. Музыка лып токтолуп, бардыгы ошол жакка бет алып жүгүрөт.

Бешинчи сүрөт

Ошол эле түн. Алдын ала камакка алуу камерасы. Нурдин наркы-терки басып ойлуу. Көчө жактан шайыр ыр угулат. Тордолгон терезеге жакын барып, Нурдин ырга кулак түрөт. Ыр улам жакын. Бир маалда терезенин так түбүнөн угулуп, анан кайрадан алыстайт. Эшпик ачылып, милиционер кирет.

Милиционер. Сизге киши келди. (Нурдин жонун салып, терезени тиктеп тилсиз. Милиционер нааразы болгондой башын чайкап, артына кылчаят) Кириңиз.

Тойго кийген себи менен Шайыргүл кирет, көкүрөгүндө жоогазындын гүлү. Сынагандай баштан аяк карап алып, милиционер чыгат.

Шайыргүл. (Милиционерге көңүл бурбастан, Нурдинге бет алып) Нурдин! Нурдин! (Нурдин жонун са-

лып, мурдагы турган ордуна кебелбейт. *Шайыргүл анын ийине колун коюп*) Нурдин! Бул менмин. Угуп жатасыңбы, бул мен дейм! *(Нурдинди күч менен өзүнө каратат, бирок Нурдин аны карабастан бет алдындагы дувалга тигилет. Шайыргүл сыга кучактап)* Эмне болду, Нурдин, айтчы!.. Элге-журтка уят кылып... өзүңдү да азапка салдың, мени да азапка салдың... Эмнеге ошенттиң, Нурдин?.. Көзүңдүн карегиндей күйөрмөн досунду майып кылып... мүмкүн өлүп калдыбы... Эмнеге ошенттиң?.. Айтчы, Нурдин... Айыбым эмнеде?.. Бечара Масадыктын айыбы эмнеде?

Нурдин Шайыргүлдү карайт, кандайдыр катуу сөз айтчудай ачуулдуу.

Шайыргүл. Сүйлөчү, Нурдин, сүйлөсөң! Айыбым эмнеде?.. Эмнеде?..

Нурдин жооп кайтарбастан тескери бурулуп, кайрадан дувалды тиктейт.

*Шайыргүл. Мынчалык эмне кыйнайсың? Жанатадан бери мен көргөн азап аздык кылабы сага?.. Бир нече сааттын ичинде бүт өмүрүм кыйылып калды!.. Ошол аздык кылабы?!. *(Нурдиндин көкүрөгүнө башын коюп, буркурап ыйлайт)*. Менин бар болгон айыбым сени сүйгөндүгүмдө. Башка айыбым жок.*

Шайыргүлдүн жашка толгон көзүн Нурдин узакка тигилип карайт. Кыздын чачынан сылагысы келдиби же бооруна кысып эркелетейин деген ниетте болдубу, айтор, колун өйдө кылып, муңайым тартат.

Шайыргүл. Сүйлөчү! Нурдин! Мен үнүңдү уккум келет!

Нурдин кайрадан ачуулдуу тартып тескери бурулат.

*Шайыргүл. *(Үзүлө кыйкырып, жалбарып)* Нурдин! Эң жок дегенде бир ооз бирдеме деп койсоң боло!*

*Нурдин. *(Паузадан кийин)* Эмнеге келдин?*

*Шайыргүл. *(Селт этип)*, Нурдин! Сенин айтарың ушул беле? *(Нурдинге кайрадан боюн таштап)* Мен эчтемеден коркпойм... эл эмне десе ошо десин... Сүйсөң болду!.. Билип турам... экөөбүздү ажыратышат... узакка дейре... мейли, баары бир күтөм! Өмүр бою болсо да күтөм! Бирок азабымды арбытпагын... күнөөмдү билсем*

азапты көтөрүүгө жеңилерээк болор... Айыбым эмнеде, айтчы, Нурдин?..

Нурдин Шайыргүлдүн кучагынан чыгып, четке басат.

*Шайыргүл. *(Ыйлап)* Нурдин!*

Нурдин. Баргын!

*Шайыргүл. Мынчалык таш боордукту кайдан үйрөнгөңсүн, Нурдин?.. Мерес экенсиң, билген жок элем... *(Нурдинге боюн таштап)* Баары бир жакшы көрөм!*

Нурдин. Болду!

*Шайыргүл. Мен чарчадым, Нурдин! Кыйналдым! *(Нурдинди жалбарыңкы карап, колундагы гүлүн сунат)*.*

*Нурдин. Көрүнбө! *(Шайыргүлдүн колун какканда, гүл жерге түшөт. Нурдин кыжыры келип гүлдү таманы менен тепсейт)*.*

*Шайыргүл. *(Үзүлө кыйкырып)* Нурдин!*

Нурдин. Баргын!

Шайыргүл. Жок! Айтмайынча эч кайда кетпейм!

*Нурдин *(Кыйналып-кысталып)* Сени... сүйбөймүн...*

Шайыргүл. Жалгаң!.. Ишенбейм! Сүйөсүң... сүйөсүң

*Нурдин. *(Мурдагысындай эле кысталып)* Рас... мен сүйөм... бирок сени эмес... башканы...*

*Шайыргүл. *(Артын көздөй сендиректей түшүп)* Ошондойбу?! *(Паузадан кийин эшикти көздөй илкийт. Бирок ага жетпей токтоп, кайра кайрылат)*. Ишенбейм! *(Нурдинге бет алып чуркап)* Андай эмес, Нурдин! Андай эмес!*

Милиционер кирет.

Милиционер. Гражданка, жолугушуу бүттү.

Шайыргүл кандайдыр калтаарыңкы түрдө эшикке бет алат. Нурдин милиционердин соңунан чуркап, бекитилген эшикти ачууга аракет кылат.

ЭКИНЧИ КӨШӨГӨ

Түн. Тоо чокулары бүлбүл. Жалбырактары саргайыңкы тарткан каражыгачтын лаанасында скамейка. Нурдин жер карап тамеки чегүүдө. Алыстан бий музыкасы угулат. Пауза. Чал кырет.

*Чал. *(Нурдинге жанаша отуруп)* Эки тоо башы бирикпейт, эки адам башы биригет деген ушу... Ниятыбыз туура көрүнөт... Жакшы турасыңбы, айланайын...*

Нурдин. *(Башын көтөрүп)* Кечиресиз, ата... Байкабай калыпмын... *(чалга кол берип)* Саламатсызбы... Чоң шаар чоң шаардыгын кылбай койбойт, кездешпей калабызбы деген элем, ырас жолугушпадыкпы. *(Башын салып)* Жер адамды тыншайт дегенге ынанчу эмес элем... Баятан тиктеп отуруп ошонун ырастыгына ишенгендей болом... Менин оюм дагы угуп жаткансыйт... *(Башын көтөрүп акырын)* Жашоодон тап-такыр үмүт үзүп койгон оорулууну операциялап, анын жарык дүйнөгө кайрадан кубанганын көргөнүмдө, өзүмдүн өмүрүмдөн башка дагы бир өмүргө ээ болгондой канат байлап турар элем!.. *(катуу күрсүнүп)* Өмүрдү адамга берүү керек экени!.. Макулукка берген өмүр кор!.. кайгы! *(Башын көтөрүп)* Шашылыш болбосонуз...

Чал. Кайда шашылмак элем, балам?... Жаман күчүктөрүм уктап калды... А мен болсом... менин жашымда шашуу болбойт. *(Сакалын сылай)* Атаганат, ошондой күн келсе кана!.. Сууга эриген канттай болуп кетип бараткан өмүрдү эч болбогондо бир күн токтотуп калууга кудурет жетсе, арман болбос эле го!..

Нурдин. Өмүр текке кетпесине көзүн жетсе, бир секундалык өмүр үчүн да күрөшүү керек. *(Күрсүнүп)* Арман күч!.. Кыйла өмүрүм текке кетти!

Чал. *(Сакалын сылай)* Ачуунун даамын татпаган, таттуунун даамын билбейт. Турмуштун азабын көрдүн, эми...

Нурдин. *(Чалдын сөзүн бөлүп)* Айтыңызчы, ата! Мурда көргөн азаптын үстүнө дагы азап кошулса... андан миң эсе кыйын азап... анда кантиш керек?!

Чал. Түндөн кийин кайрадан түн түшпөйт, уулум...

Нурдин. Жаратылышта ошондой... А эми адамдын өмүрүндө болсо... *(оор күрсүнүп)* Азаптан кутулдум го десем, дагы бир азап күтүп турган экен, мен аны билбепмин!.. Кечеге күн менин арылбас мунумдун, азымдын күнү болду! *(Паузадан кийин)* Мейманканада түнөп алып, анын эртеси... Мени кандай шайтан азгырганын билбейм... Эмнегедир Шайыргүл менен Масадыктын үйүнө баргым келди... Алар таалайлуу турса, бул таалай алар үчүн өтө кымбатка түшкөндүгүн көрсөткүм келдиби... же болбосо, Масадыкты жазалаганда туура жазалап... ага кылганым мыкачылык болсо да, анын күнөөсүнө жараша адилеттүүлүк экенине ынангым келдиби, айтор, кандай болбосун барсам деп эңседим...

Алардыкына баратканымды ойлосом бүткөн боюм дүр күрөп, нечен ирет кайра кайрылгым келди. Бирок кандайдыр белгисиз күч ой-боюма койбой жетелеп баратты... Акыры, Шайыргүл турган үйгө келдим.

Жетинчи сүрөт.

Шайыргүлдүн квартирасынын тамак ичүүчү бөлмөсү. Пианино жана Шайыргүлдүн портрети станокто турат. Терезенин түбүндөгү жумшак креслодо Омор газета окуп отурат. Эртрек толуп кеткен жылдыздуу адам. Үстүндө пижама. Көңүрөөк угулат. Омор коридорго чыгып, Нурдинди ээрчитип кирет.

Нурдин. *(Босогодо токтоп)* Кечиресиз. Артистка Шайыргүл Сулайманова ушунда турат дешкен эле, мен башка үйгө кирип калган окшойм.

Омор. *(Жайдары күлүмсүрөп)* Ошол үйдүн так өзүнө кирдиниз. Бир гана айыбы... Шайыргүл үйдө жок... *(Нурдин кетмекчи болгонун байкап)* Күтө туруңуз. Жакында келет. *(Нурдинге орундук коюп)* Азыр эле кайра келем. Айып көрбөнүз *(чыгат)*.

Нурдин пианинодо барып, адегенде бир колу менен, андан кийин эки колдоп «Эсимденин» обонун ойнойт... Костюмун кийип Омор кирет. Нурдин ойногонду лып токтотот.

Омор. Ойной бериниз, жолдош, уялбаңыз. «Эсимденин» Шайыргүл дайыма ырдайт. Менде үн жок. Кээде обонун ойномуш болом: Бирок, Шайыргүлдүн ойногонуна санаа менен жетпесем, мындайынча теңелүү кыйын. Ал пианинодо ойноп ырдаганда, бул ырдан... кандай деп айтсам экен?... Жүрөктү мыжыккан кайгыны... аткарылбай калган тилектин мунун угам... Сиз ойногондо да ошондой угулду... музыкант болсоңуз керек.

Нурдин. Жок!.. Кайдагы музыкант... жөн эле...

Омор. Сиз ойногондо кадимки музыкант ойногондой... *(Жылдыздуу жыламайып)* Шайыргүлдү улам мактай берчү болдум... Бирок... ишенип коюңуз... Аны кандай мактасаң да бардыгына арзый турган киши. *(Нурдинди муңайым тиктеп)* Сиз ойногондо, Шайыргүлдүн өзү ойногондой угулду... Келип калдыбы деген элем... Азырынча портрети гана турат... *(Болор-болбос күрсүнүп)*. Ал ойной да албайт, ырдай да албайт... *(портретке жакындап)* Жаш художник жазып жатат. Башкаларга кандай экенин билбейм, мага жагат... ийгиликтүү

чыгып калды. (Уялыңкы күлүмсүрөй) Шайыргүл үйдө жокто менин эрмегим көбүнчө ушул... кайра-кайра карап, Шайыргүлгө окшоштурганды жакшы көрөм...

Нурдин. (Омордун сөзүнө кулак салбастан портретти тигиле карап, акырын жана ойлуу) менимче, портрет жок... мында татынакай аялдын татынакай гана көчүрмөсү турат...

Омор. Сиз художниксиз го дейм?

Нурдин. (Күлүмсүрөй) Эмненин художниги... Жөн гана живописи жакшы көргөн ышкыбоздордун биринин. (Портреттен көзүн алып, Оморду тиктеп, акырын) Тоо көлдөрүн далай эле көргөн чыгарсыз... Түндөсү караганыңызда тып-тынч... бир нерсеге жаны кейигенсип кайгылуу... жана ойлуу... Ал эми таң маалында карасаныз, күндү алпарып алардын түбүнө катып койгон шекилдүү суунун теренинен жибек тарамдалып чыккан нурлар өйдө карай атыла баштайт... Бул учурда тоо көлдөрүнүн суусу алтынга буулангансып не бир кубанычтуу, не бир жароокер... Менимче, Шайыргүлдүн көзү ошондой болууга тийиш... Ал эми портретте болсо, андан эчтеме жок... Кирпиги кооз, бирок көздүн өзү жансыз... муздак!..

Омор. (Ойлуу) Сиз туура айттыңыз көрүнөт... Ооба, ооба, айтканыңыздын калети жок!.. (өз ичинен) Бүгүнгө чейин ушунун бирин байкай албапмын!.. (Болор-болбос күрсүнүп) Кызы-ык (Нурдинге кайрылып) кечиресиз, Шайыргүл туурасында көрүп-билп жүргөндөй сүйлөдүңүз... (уялыңкы күлүмсүрөй) болгондо, таанышсыздар го дейм...

Нурдин. (Далооруй түшүп) Менби?!.. Эмненин таанышы?.. Шайыргүлдү өмүрүмдө көргөн эмесмин... Үнүн гана уккам... радиодон...

Омор. Тоо көлдөрүн кандай билсеңиз, Шайыргүлдү да ошондой билгенсип, бардыгын туура байкап сүйлөдүңүз. Шайыргүл чынында эле сиз сүрөттөгөндөй (Нурдин саатына караганын байкап) Шашып турасызбы?

Нурдин. Шашылганым деле жок. Сизди убара кылып, убактыңызды алып койдум окшойт...

Омор. Ага кейибеңиз... Иштен кийин эс алып отурам... Сиз менен аңгемелешкенге, ишенсениз, рахаттанып калдым... Мына, көрдүңүзбү, аңгемеге ушунчалык берилип кеткен экем!.. Таанышканга да чамам келбей калыптыр... Фамилиям Акматов. Атым Омор. (Күлүм-

сүрөй) Кааласаңыз, нары жагында Батыровичи да бар.

Нурдин. (Колун сунуп) Шайыргүлгө тууган болосуз го дейм?

Омор. (Күлүп) Менби? Албетте. Болгондо да эн жакын тууганымын... Күйөө деле тууганга кирет да, ушундай эмеспи...

Нурдин. (Башка чапкан немедей кеңгирей түшүп, таңдана) Шайыргүл — аялыңызбы?!

Омор. Билип турам, таң калып жатасыз... чынын айтсам, Шайыргүлдүн мага чыкканына мен өзүм да таң калам... (портретти көрсөтүп) Ал ким... мен ким... (Болор-болбос күрсүнө) Түшүнбөйт дейсизби!..

Нурдин. (Эмне кыларын билбей) Жок, Жок... Антпөңиз!.. кеп анда эмес... мен ойлогон элем... А-а... мага айтышкан эле...

Омор. Билип жатам. Уккан кулакка жазык жок дейт. Шайыргүл бир доктор жигит менен турмуш курмакчы болгондо... анысы бандиттик кылып түрмөгө түшкөн дешет... Бирок бул туурасында Шайыргүлдөн эч качан сураган эмесмин... сурагым да келбейт. Чын болсо аны айтып берүү Шайыргүлгө кыйын... Жарат козголуп, жан кейийт... эгер ал ушак болсо — мен үчүн да, ал үчүн да укканга оор... (папирос чегип) Менин бардык ырыс-таалайым Шайыргүлүм менен уулум экөө... Аларсыз күнүм жок... Өмүрүм тайкы, супсак болуп калар эле... Ошондуктан кайдагы өткөн-кеткен икир-чирди козгоп, Шайыргүлүмдүн көңүлүн ооруткуч келбейт! (Нурдин орундуктун кырына сүйөнө, оор дем алганын көрүп) Сизге эмне болду?..

Нурдин. Эчтеме эмес... Ысыктан болуу керек... көңүлүм караңгылай түштү... Бук тартып турат.

Омор. Бук тартып дейсизби?.. Бүгүнкүдөй салкын кайда болсун. Көрүнүзүчү терезеден кирген желди...

Нурдин. Узак жол жүрүп келдим эле... Чарчап калган окшойм... (саатына карап) Абага чыгайын... Кошунуз...

Омор. Кечиресиз. Абалыңыз бул... анан дагы кетмекчи болсоңуз... Жарабаган кеп... Бул бойдон эч кайда кетире албайм. Отуруңуз (Нурдинди креслого отургузат) Суудан ичиңиз...

Нурдин. (Суудан ууртап) Рахмат. Эс алып калдым (турмакчы болот).

Омор. Отура туруңуз... Күйпөлөктөп жүрүп эсимде да жок. Айып көрбөсөңүз, жөнүңүздү айтсаңыз...

Нурдин. Фамилиям Болотов...

Омор. Аблан жакшы. Атыңыз ким?

Нурдин. Атымбы?.. Кечирип коюңуз... (Турмакчы болот).

Омор. (Креслого кайрадан отургузуп) Ата-энелер көп учурда баа беришпейт... Оюна келген атты кое беришет... Мен мугалиммин да... Башкаларга болбосо да мага белгилүү... Адеп паровоз келгенде, көпчүлүгү Паровозбек коюп жиберешти... Андан кийин Тракторбек, Комбайнбек, Патефон, Телефон, Колхоз, Совхоз... Жагында бир аял эгиз төрөсө бирин Атомбек, экинчисин Спутник коюптур... Ушул дагы ат болдубу?

Нурдин. (Саатына карап) Мен эми кайтайын (ордуна турат).

Омор. Мынча эмне шашылдыңыз?.. Шайыргүлдүн келер маалы болуп калды... Отура турсаңыз.

Нурдин. Зарыл жумуштарым бар эле, бүгүн бүтүрбөсөм болбойт. Убакыт тар... Анын үстүнө, менин мындай келгенимдин себеби... айтууга ооз барбайт... таптакыр арызбай турган нерсе. Ошол үчүн аялыңыздын тынчын алганым уят болор...

Омор. Концертке чакырып келгенсиз го дейм?.. Шайыргүл эч качан кыйыктанбайт... Апын шефке алган жерлери көп... дайыма барат...

Нурдин. Жок, жок... Масадыктын кайда турганын билбей, окусунан кире калган элем...

Омор. Доктор Кемеловду издеп жүргөн турбайсызбы?.. Ой, бой, анан бая эле ошентип айтпайсызбы!.. Доктор Кемелов азыр өзүнүн клиникасында болууга тийиш... Москва көчөсүндө... Сиз аны сөзсүз ошол жерден табасыз.

Нурдин. Чоң рахмат. (Омордун колун кысып) Көрүшкөнчө!

Омор. Көрүшкөнчө! (Бир нерсени эсине түшүргөндөй, Нурдинди босогодон токтотуп) Кеңиресиз, жолдош Болотов!.. Паркта чоң сайран болот имиш... анан кечке жуук... Элдин суроосу боюнча менин Шайыргүлүм ырдамакчы болуп жатат. Анын мүнөзүн туура тапканыңызды өз көзүңүз менен көрөсүз, келалсаңыз дурус болот эле... келесизби?

Нурдин. (Ыргылжыңыраак) Келүүгө аракет кылайын.

Омор. Куттуу үйдөн кур чыгарганым уят болор. Эч болбогондо нан ооз тийиниз.

Нурдин. (Нандан ооз тийип) Рахмат.

Омор. (Нурдинди жандай басып) Биринчи жүз көрүшсөк да көптөн берки тааныштай болуп... (Муңайым күлүп) Эл айткандай, жылдызыбыз табыша түштүбү, айтор...

Нурдин. (Ойлоно калып) Асмандан боорсок жааган күнү туулгансын, жакшы адамдарга калганда жолдуусун, деп ар ким-ар ким айтып калар эле... (Жеңил күрсүнө) Бул дүйнө жакшы адамдардын дүйнөсү болгондо, кандай жакшы болор эле!.. (Оморго тигиле карап) Сабыр этиңизчи... сол көзүңүздүн астында берч бар өндөнөт... (колу менен көрүп) Ооба, ооба. Ошондой. Берч пайда болуп калыптыр. Операциясы ийне сайгандай да сезилбейт... Алдырып таштаңыз... Ар нерсенин алдын алган жакшы... Узакка созбоңуз...

Омор. Оорутпаган сон... этибар албай жүрдүм эле... көрсө...

Нурдин. Турмуш көрсөтүп жатпайбы, Омор Батырович!.. Оорутпаган жараттын залалы көп... Себеби, көп учурда байкабай калабыз!..

Омор. Демек, врач экенсиз да?

Нурдин. Ооба, хирургмун.

Омор. Кеңешинизге рахмат... ыраазымын... келип туруңуз...

Нурдин. Чамам болсо, сөзсүз, келип турам... Көрүшкөнчө саламат туруңуз.

Омор. Сиздей адамга эшигибиз дайыма ачылуу... (Нурдинди узатып чыгып, кайра кирет. Паузадан кийин) Асмандан боорсок жааган күнү туулгансын, Омор, жакшы адамдарга калганда жолдуусун, деген сөздү мага да көп айтышат! (Саатына карап) Кой, аракетте берекет деген... (Столго дасторкон жайып жатып, акырын ырдайт)

Шайыргүл кирет.

Жарк этип койсоң болбойбу,

Буруттан чыккан айга окшоп...

Шайыргүл. Омор!.. Эмне кылып жатасың?

Омор. Өзүмдүн Шайыргүлүмдү шаан-шөкөт менен

тосуп алайын деп... *(Шайыргүлдү өөп)* Чарчаган окшойсун, ээ?

Шайыргүл. Уулубуз кайда?

Омор. Курсагын тойгузуп койдум... балдар менен короодо ойноп жүрөт.

Шайыргүл. Азаматсың!.. Ой, даамдуу бир нерсенин жыты келет!.. Тоок бышырып жаткансың го дейм?..

Омор. Таптын. Тоок бышырып жатам.

Шайыргүл. Сен өзүңбү?

Омор. Кызыксың, Шайыргүл, тоок бышырган да кеппи!.. Сүйгөн жары үчүн. *(Көкүрөгүн керип)* Чыныгы эркек... *(кулумсүрөп)* кхм... кхм...

Шайыргүл. Айта бер Омор.

Омор. Мындан миң эсе кыйын эрдик көрсөтүүгө жарайт!

Шайыргүл. *(Паузадан кийин)* Сен адам баласынын момунусун, Омор... Сага окшогон ак жаркын, боорукер киши бу дүйнөдө чанда гана жаралат!

Омор. Чынын айтсам, менин негизги кемчилигим ошондобу деп чочуйм!

Шайыргүл. Бу эмне дегениң?

Омор. Билбейм, Шайыргүл. Мүнөзү катуу, өткүр эркекти аялдар жакшы көрөт деген сөздү өтө эле көп угам.

Шайыргүл. Ишенбе, Омор. Мүнөзү катуу эркектердин аялдары жибек мүнөз кишини эңсесе, жибек мүнөздүү эркектердин аялдары катуу мүнөз, кайратмандар жөнүндө эңсешет... *(Кулуп)* колдо жок нерсе барыктуу болуп көрүнөрүн билчү эмес белең?.. Деги, чынын-чынына келгенде, күйөөнүн боорукер, момун болгону эле жакшы...

Омор. Жок, Шайыргүл... Чын-чынына келгенде, андай эмес окшойт...

Шайыргүл. Ошондой, ошондой!.. *(Стол үстүнөн пепельницаны алып жатып)* Бу кайдагы сигарета?.. Сен дайыма «Беломор» чекчү элеч го?

Омор. Оппо, тап-такыр эсимден чыгып кеткен тура!.. Биздикине бир чырайлык адам келип, азыр эле кетти. Кандайдыр азап чеккендейби, айтор... деги, жүрөгүндө катуу арманы бардай сезилип калды... *(Кулуп)* Кызык, ал экөөбүз биринчи ирет жүз көрүшкөнүбүз менен, көптөн берки тааныштай сүйлөштүк.

Шайыргүл. Эмне жөнүндө сүйлөштүңөр?

Омор. Көбүнчө, сенин портретин жөнүндө. Ооба, ооба. Ал сени эч качан көрбөптүр, бирок...

Шайыргүл. Эмне унчукпай калдың?

Омор. ... Сен жөнүндө сүйлөгөндө, өмүр бою көрүп-билип жүргөн кишиден артык сүйлөдү... Ага караганда мен эчтеме билбейт экем сен жөнүндө!.. Мен чочуп калдым!

Шайыргүл. Кызыксың, Омор!.. Эмнеден чочуйсун?

Омор. Жанкы жаш художникке окшоп, мүмкүн мен дагы... *(Портретти көрсөтүп)* сенин сырткы сөлөкөтүнө эле маашыр болуп, жүрөгүңдүн түпкүрүндө эмне бар экенине назар салбай келгенминби деп чочуйм. Ашыкпа, Шайыргүл! Сенин кандай жаң экениңди ушул кезге чейин билбей жүрүшүм да мүмкүн. Эгер ошондой болсо, бул чынында эле коркунучтуу да!

Шайыргүл. Болдучу, Омор! Кереги эмне орунсуз сөздүн.

Омор. Шайыргүл!.. *(пауза)* Мени байкабайт деп ойлосоң керек... андай эмес... түн баласында тымызын ойгонуп алып, тымызын ушкүрүнүп, тымызын ыйлаганыңды дайыма байкайм... Башкалар сыяктуу эле сен да өзүңдүн арман-мунунду сыртына чыгарбайсың... Мүмкүн, бул кыргыз аялдарынын кемчилигидир же болбосо эң мыкты сапатыдыр. Кандай экенин билбейм. Бирок сенин кайгың жөнүндө көп убараланам!.. *(Пауза)* Менин айтканыма таарынба, Шайыргүл. *(Пауза)* Мүмкүн, мага чыгардан мурда чыныгы сүйүүндөн айрылып калып...

Шайыргүл. Омор!.. Кудай жалгагыр!..

Омор. *(Сөзүн улап)* Ал эми мага чыккандан кийин, менин жүрөгүмдөн сүйүү таппай кыйналып жүрөбү деп да ойлойм... Билбейм, айтор, издеп, издеп түк да табалбайм!..

Шайыргүл. *(Өксүп ыйлап)* Мынча эмне кыйнайсың... Омор?! Мен эмне жаздым?! Эмне каалаганын бар?!

Омор. *(Шайыргүлдүн чачынан жыттап)* Менин каалаганым... менин Шайыргүлүм таалайлуу болсо дейм.

Шайыргүл. Мен таалайлуумун, Омор!.. Таалайлуумун!

Омор. *(Кулуп)* Жарк этип койсоң болбойбу, Булуттан чыккан айга окшоп...

(Бооруна кысып) Шайыргүлүм! (Шайыргүл өбөт) Мени берилип сүйгөнүң бүгүн гана! Мурда эч качан минтип берилип сүйчү эмес элени!..

Шайыргүл. Мен дайыма ушунтип берилип сүйчүмүн. Сен болсоң... Сен байкабайт элени...

Омор. Балким, менин шорум ошондо болуп жүрбөсүн?

Шайыргүл. (Күлүп) Мүмкүн... Кой, тоок эзиллип кетпесин... (Столдон тарелка алып) Барып чыгарып келейин (Босогого жетип токтойт) Баса, мени сенден артык билген киши ким деген экен?

Омор. Башка бир жактан келсе керек... Хирургмун дейт... Масадык экөө жолдош экен... Көрүшпөгөндөрүнө үч жылча болуптур...

Шайыргүл. (Колундагы тарелкасы жерге түшүп сынат) Ой!

Пауза.

Омор. (Сыныктарды терип) Эч нерсе эмес, Шайыргүл. Ушуга да кейийт бекен?. Идиштин сынганы жакшы... үйгө киреше кирет...

Сегизинчи сүрөт.

Клиника. Масадыктын кабинети. Тоону караган чоң терезеден батып бараткан күндүн нуру кыйыр себилет. Стол жанында Асиса, жаш врач-кыз.

Асиса. (Телефон менен сүйлөшүп) Алло, Нурлан!.. Угуп турсан... Шаштырбачы, жаным... сага айтайын деген кубанычым бар... (Эшик кагылат) Кириңиз.

Костюмунун сыртынан халат жамынып Нурдин кирет.

Нурдин. Саламатсызбы.

Асиса. Саламатчылык. (Трубкага) Сага эмес. Алло, Нурлан!.. Аппендицит менен катуу ооруган кишини клиникага апкелешти... өткөн түнү... ооба... ооба... Операцияны мен жасадым... Өмүрүмдө биринчи жолу... ишенсен, ушундай ийгиликтүү өттү... Эртең менен обход убагында доктор Масадык жактыргандай күлдү... Ой, мен үчүн мындан ашкан мактоо болбойт!.. Рахмат, жаным. Көрүшкөнчө. (Трубканы коюп, Нурдинге кайрылат). Кечиресиз, сизге ким керек эле?

Нурдин. Доктор Масадык.

Асиса. Ал киши операцияда. Отура турумуз. (Орто жашаган оорулуу адам кирет). Оорулуу адам мында кирүүгө болбойт... ушу кезге чейин билбейсизби?

Оорулуу. Кечиресиз, доктор... рентген сүрөтүм даяр болду бекен, ошону билейинчи деп кире калган элем...

Асиса. Баары тең ушундай... Эмне болгонун билсек дешип элем... өздөрү да тынч албайт, адамга да тынчтык бербейт! (Шкафка барып, рентген сүрөтүн алып карай баштайт).

Оорулуу. (Опколжуй) Кандай?.. (пауза) Жаманбы?!. Айтсаңыз, доктор!.. (Асиса кабагын мурдагыдан да катуу бүркөп, сүрөттү карай берет). Өмүрлүү болуп, тилегенизге жеткиңиз... Оозуңуздуң желин аяйсызбы, жакшылык үчүн айтып койсоңуз боло... Кандай?.. (Кеиштүү) Үмүт жок деңизчи?!

Асиса. (Рентген сүрөттү кайрадан шкафка ыргытып) Азырынча эчтеке айта албайм... Главврач келгенде!.. өзү айтат... Палатага барыңыз...

Оорулуу. (Асисага) Кечиресиз, доктор... (күрсүнүп) Курган үмүт! (Башын жерге салып, эшикке бет алат).

Нурдин. (Оорулууга) Үмүт деген сөзүңүз мага жакты, бирок кейигениңиз жакшы эмес... Дүйнөдө айыкпас оору болбойт... Бул клиникада жакшы врачтар көп... Сөзсүз айыгасыз.

Оорулуу. Жакшы сөз жанды жыргатат деген... Жакшы сөзүңүзгө рахмат. (Күрсүнүп) Адам жылкыдан акылдуу. Бирок кайберен өтө албаган зоока менен баратканында кайсы жерден кантип басуу керек экенин адамга караганда жылкы жакшыраак билет... Анын сынары, канча кылган менен докторго көрүнүктүү да... Сиз болсоңуз... жаман көрсөңүз, айла канча... сиз мага окшогон эле оорулуусуз да (чыгат).

Нурдин. (Өзүнө айтып жаткан шекилдүү) Үзүлүп бараткан оорулууну көргөнүңдө, аны менен кошо сен дагы үзүлүп бараткандай болосун... Врач болууга жаралган адамдын жаны оорулуунун жаны менен тамырлаш... киндиктеш!

Асиса. Кечиресиз, бул айтканыңызды туюнбай калдым...

Нурдин. Аппендицитке операция жасаганыңызды сыймык менен айттыңыз... угуп турдум. Операцияңыз-

дын ийгиликтүү болгону жакшы... мен кубанамын!.. Бирок бир нерсени эстен чыгарбаңыз. Оорулуу менен врач катары сүйлөшкөндү үйрөнбөспүз. Бардык эмгегиниз талаага кетет... Чебердик менен жасалган операция да... өтө татаал даярдалган күчтүү дарылар да... алардын эч биринин эми түшпөйт!.. Азыркы оорулуу сизди өзүнүн улукманындай көрүп, сизден үмүт издеп келди... Өмүрүм да, ажалым да ушу кишинин колунда, жарык дүйнөгө ишенич берсе жалгыз ошо берет деп, өлбөс үмүткө жетелетип сизден өмүр сурап келди... *(пауза)*. Врачта жүрөк болуш керек... Болгондо да, оорулуунун көкүрөгүндөгү даргтуу ойлорду кирик учунан сезүүчү сергек... челсиз жүрөк болушу керек!..

Асиса. *(Паузадан кийин)* Туура айтасыз. Сиз өзүңүз врачсыз го дейм?

Нурдин. Жок, мен оорулуумун.

Асиса. *(Ойлуу)* Сиздей оорулууну биринчи кезиктиришим... Доктор Масадык бошоду бекен, барып билип келейин... Айып этпениз...

Асиса кетет. Пауза. Масадык кирет.

Масадык. *(Сылтый басып)* Мени күтүп отурасыз го, жолдош?.. Сүйлөй берикиз, кулагым сизде.

Нурдин. *(Масадыкка бурулуп)* Тааныбай калдыңбы?

Масадык. *(Тигиле карап)* Нурдин?! Растан эле Нурдинсиңби?.. Сен келдинби?..

Нурдин. Көрүп турбайсыңбы...

Масадык. Саламатсыңбы досум! *(Нурдинди сыга кучактап)* Келип калдым дечи! Жакшы болбодубу!.. Биякка өткүн!.. отур... Кана, көрсөтчү өзүңдү... Эмне турасың, отурбайсыңбы...

Нурдин. Мейманга келгеним жок...

Масадык. *(Нурдинден көзүн албастан)* Мурда кандай болсоң, азыр да ошондойсуң... Сымбаттуу!.. Сулуу!.. көзүң гана салпал кайгылуу көрүнгөнсүйт... *(отуруп)* Расын айтсам, баштатан ошондой эле... Учкул санаанын түбүнө жете албаганга кейигенсип дайыма ойдо жүргөнүң мага жагар эле... Кана, сүйлөчү, качан келип калдың?..

Нурдин. Үч жыл бою өзүмдөн өзүм күмөндөр болуп, катуу кайгынын эзүүсүндө жүрдүм. Сенин алдында айыптуу болгонсуп, өзүмдү өзүм жазалаган күндөрүм көп болду эле. Бирок менин көзүм бүгүн гана ачылды...

мына ошондон кийин... мен өбүшкөнү келгеним жок... Жооп сураганы келдим сенден?.. Эмне үчүн Шайыргүлгө үйлөнгөн жоксуң?!

Масадык. Шайыргүлгө үйлөнгөн жоксуң дегенин кандай?.. Эмне үчүн мен үйлөнүшүм керек эле?..

Нурдин. Ушунчанын баарынан кийин... Сенин карьеран, Шайыргүлдүн намысы менен сүйүүсүнөн да кымбат болуп кеттиби?!

Масадык. Бул эмне дегенин, Нурдин?

Нурдин. Кытмырланбагың!

Масадык. *(Пауза)* Шайыргүл экөөбүз кыйышпас дос болобуз...

Нурдин. *(Ачуулу)* Бар болгону ошол дечи?!

Масадык. *(Паузадан кийин)* Чындык керек болсо уккун... айтайын... Мен Шайыргүлдү сүйгөм... Жаным менен сүйгөм... *(терең күрсүнүп)* Бирок турмуш кээде өтө ташбоор... сен сүйгөн адам, көп учурда сени сүйбөйт... менин нарнсте сезимим Шайыргүлдүн жүрөгүнөн жооп таппады!..

Нурдин. *(Жини келип)* Эй, адамзат! Эч жок дегенде бир жолу чын айтып өлсөң боло!..

Масадык. Мен мындан ашкан чындыкты билбейм.

Нурдин. Тилдин сөөгү жок, кайда бурса кете берет. Мен той болор күнү эле уккам... Шайыргүл экөөң...

Масадык. Эмне?!

Нурдин. *(Какшыктап)* Жаңы төрөлгөн ымыркайдан бетер эчтеме билмексен болуп... Түшүнбөй жата-сыңбы?

Масадык. *(Өзүн зорго токтотуп)* Шайыргүлдөн сүйүү таппаганым менен, сүйүүдөн кем эмес достукту тапкам. Аны эч кимге булгаткым келбейт. Жаман сүйлөбөгүн, Нурдин!

Нурдин. Ошондойбу?! Кылаарын кылып, кыл жип менен бууп коюп эми сүттөн ак болуп чыга бергин бар экен го!.. Мен бардыгын билем!..

Масадык. *(Ачуусу келип, столду муштап)* Нурдин!.. Жок жерден кордодуң, майып кылдың... Аныкы кечирген элем, унуткан элем... бирок Шайыргүл экөөбүздүн таза достугубузга шек келтиргениңди... мунунду унутууга да болбойт, кечирүүгө да болбойт!..

Нурдин. Ак ниет адамсынып күрпүлдөп коесуң ээ, Масадык!

Масадык. Нурдин!

Нурдин. Болду!.. *(Башка жакты карап, үнүн басаңдата)* Менин керт башыма жүзүкаралык кылып, керт башымды гана алдаган болсоң... сенин митаамдыгың менен бетпактыгыңды оозума албайт элем... бардыгын унутат элем... бардыгын кечирет элем...

Масадык. Дагы кандай балакеттүү кылмыштарды жабыштырмаксың?.. Арманда калба, айт айтчу болсон!

Нурдин. Сен жеке мага эмес, Шайыргүлгө да чыккынчылык кылдың. Таштап кеттин. Өмүрүн кыйдың!

Масадык. Ушундай дооматты мага коюучу адам сен экенсиң да, Нурдин?.. *(Үнүн көтөрүп)* Мен сүйлөбөйүн, эгер абийириң калса, ошол калган абийириңе сөз берели. Сүйлөсүн. Жооп берсин. Шайыргүлдү таштап, тойдон ким качты — сенби же башкабы?.. Шайыргүлдү бүт шаарга маскара кылып, арылбас азапка ким дуушар кылды — сенби же башкабы?!

Нурдин. Мен тойдон качтым, бирок андан качууга ким мажбур кылды?.. Биринчи нике түнүмдү түрмө түнүнө айлантип, өзүнүн карьерасы үчүн менин таалайымды ким тепседі?.. Ошол сен эмес белең, Масадык?!

Масадык. *(Өзүн токтотуп, үнүн көтөрбөстөн)* Нурдин! Чынындай айт, Нурдин! Канчалык жашырам дегениң менен, баары бир эчтеме чыкпайт... Көрүп турам!.. Балакеттүү кылмыштын бардыгын өзүң ойлоп таап мага жабыштырып жатканыңдын себеби бар... Шайыргүлдүн алдында, менин алдымда өзүңдү таза көрсөткүң келет... Калп менен болсо да эптеп айткансам дегенде эки көзүң төрт... Ушул жалганбы, Нурдин?

Нурдин. *(Паузадан кийин)* Калп айткан эмесмин... эч кимге... эч качан... Өмүрүмдө бир гана жолу калп айттым... Бир гана жол... сотто...

Масадык. Укмуштай адамкерчилик кылган экенсиң.

Нурдин. *(Башын жерге салып, акырын)* Мыскылдабагың! Менин аным чынында эле адамкерчилик! *(Масадыкты карап, кызуу)* Чындыкты жашырбай айтканымда, сот күнөөмдү жеңилдетип, жазамды азайтмак... ал тургай актап да жибермек... Бирок антүүнүн ордуна, кайдагы бир түшкө кирбей турган нерселерди ойлоп таптым... Мурда Шайыргүлдү сүйүп жүрүп, кийин башкага ооп кеттим... мас болуп отурган жеримден Масадык келип, Шайыргүлгө үйлөнөсүң деп зордоду... андай болду эле, мындай болду эле деп оозума келгендия баарын оттой бердим...

Масадык. Эмне үчүн анттин?!

Нурдин. *(Папиросту үстөмөндөтө соруп, акырын)* Жүрөгүмдө Шайыргүлдүн жараты гана калды. Анын жалыны мен үчүн түбөлүккө өчтү. Бирок ошондой болсо да... анын кайрылып келбесин билип турсам да... бир кездеги жароокер ырышташым Шайыргүлдүн атын булгагым келбеди...

Масадык. Жалган! Шайыргүлдү сүйгөнүн калп!.. Эгер чын болсо эмне үчүн анын алдына басып барганың жок?.. Той алдында уккан жийиркеничтүү ушактар жөнүндө эмне үчүн ага бир ооз айтпадың?..

Нурдин. Мен бардым.

Масадык. Качан?

Нурдин. «Унутпагын Шайыргүл. Качан болсо да экөөбүздүн жаныбыз бирге» деп кулагына шыбырап жатканыңда...

Масадык. Нурдин! Кайсы бетин менен...

Нурдин. *(Тигинин сөзүн бөлүп)* Болду!..

Масадык. Жок! Сенин мунуң... Мунуң бар го...

Нурдин. *(Тигинин сөзүн дагы бөлүп)* Эй, адамзат! Эгер ошондон кийин Шайыргүлгө үйлөнүп, ал экөөңдүн ырыстуу турганыңды көрсөм... кусур урсун, сенин айбанчылыгың жөнүндө ооз ачпайт элем... өлөр өлгөнүмчө унчукпайт болчумун. Бирок Шайыргүлдүн сүйүүсүн маскаралап, жүрөк толтосуна бычак урганыңдан кийин, сендейге аео жок. Жүр!

Масадык. Кайда?

Нурдин. Айткандарымды далилдөөчү жерге. Жүргүн!.. Эмне мелтирейсин? Уяттан өрттөнүп, абийириң төгүлөрдө калтырай баштадың го, ээ? Ак ниет адам бир гана жолу өлсө, сага окшогон жүзүкаранын өлүмү экөө болот. Коркуп жатасың, ээ?.. жүр, дейм! Жоопкерчиликтен баары бир эч кайда качып кутула албайсың! Жүр!

Масадык. *(Паузадан кийин)*. Болуптур. Мен даярмын. Кеттик.

Тогузунчу сүрөт.

Күүгүм. Нияздын үйүнүн короосу. Бак. Бурча беседа. Анын жанындагы клумбада кеч күздө ачылуучу гүлдөр. Бактын түпкүрүндөгү үй тараптан жай ойнолгон музыка угулат. Беседканын ичинде тамак-аш коюлган чакан стол. Нияз менен Айша экөө.

Айша. Садага болоюн, Нияз! Аброюн өсүп, учкул канат шумкардан бетер түпсүз асманда чабыттап уча

баштадың... Айша жеңен, сага окшогон кайнисине кара жанын садага чаап, сенин демине аш бышырып жеп жыргай берет!.. Өлсөм ыраазымын... Жаман иинди окууга орноштуруп койдун... кудай жаңынды аман койсун... ичип жиберейинчи ушуну!

Нияз. Айша жеңем! Асыл жеңем. Жакшы сөзүңүзгө чоң-чоң рахмат.

Короого Нурдин кирет.

Нурдин. *(Беседканын жанына токтоп)* Саламатпы, Нияз!.. Саламатсызбы, Айша жеңе.

Нияз. *(Ордунан ыргып туруп)* Өз көзүмө өзүм ишенбейм!.. Өңүмбү же түшүмбү? Нурдин? *(кучактап)* Нурдиним! Киндиктешим!.. растан эле келип калдыңбы?... Таалай деген ушунтип күттүрбөй келет экен го... *(жүз аарчысын чыгарып, көзүн сүртөт).*

Нурдин. Койгун, Нияз. Жашыктык эркекке жарашпайт.

Нияз. Өмүрүмдө жашыганым ушул... *(Нурдинди карап күлүмсүрөй)* Кубанычтан жашыган... ар эмес!..

Айша. *(Нурдинге)* Жарыкты азыр гана күйгүздүк эле... аны өзүң менен кошо ала келгенсип, туугандарыңдын кабагың жаркыратып келип калдың. *(Ниязга)* Суу бере салчы, садага болоюн... тээтиги чыныны... тез! *(Нияз суу куюлган чыныны Айшага берет. Айша, Нурдиндин башынан чыныны тегеретип).* Балакет-салакеттин баары ушуну менен кетсин...

Нурдин. *(Уялгандай)* Коюңузчу, Айша жеңе, жетет...

Айша. О, жаман арам десе... жөн тур! *(Нурдинди бекем кармап, чыныны тегерете)* Балакет-салакеттин баары ушуну менен кетсин!.. Балакет-салакеттин баары ушуну менен кетсин!.. Түкүр!..

Нурдин. Мунуңузга тап-такыр каршымын!..

Айша. А-ай, азыркы балдар, ушу силерди кантейин деги... *(Тескери карап)* Тууган эмеспизби, айырмасы кайсы... Тү, тү, тү! *(Чыныдагы сууну алыс чачып жиберип, Нурдинге кайрылат).* Кана, тосчу мандайыңдан, садага болоюнум!.. Моокум канганча жыттайың! *(Нурдинди маңдайынан өбөт).* Азыр эле сени эстеп отурдук эле...

Нурдин. Рахмат, Айша жеңе...

Нияз. Кана, дасторконго карайлы.

Нурдин. Азыр эмес.

Нияз. Ошол да сөз бекен... Азыр отурабыз... токтоосу жок...

Айша. Нияз туура айтат. Мына бу сенин идишин... Столго отурганыбызда бул биздин Нурдиндин энчисин деп Нияз аны дайыма толтуруп коет... Эч ким тийбейт...

Нияз. Өзүң болбогонун менен элесинди жүрөгүмдөн чыгарганым жок.

Нурдин. Рахмат, Нияз, азыр отурууга чама жок. Сенде шашылыш жумушум бар.

Нияз. Шашылыш жумуш деп... Жакын тууганы келгенде анын ден соолугу үчүн бокал көтөрүшкөндөн зарыл иш болбойт, Нурдин.

Айша. *(Нурдинге)* Биздин Ниязыбыз шаардагы докторлардын чонунун чоңу болду!.. Байкең баш болуп кубанбаган тууганың жок...

Нурдин. Ниязым үчүн мен дагы кубанычтамын, Айша жеңе.

Айша. Эми сен келдиң! Кош кубаныч үчүн ичип койгула... Барып-барып эле туугандан күйөрман эч ким болбойт... Ичип жибергиле...

Нурдин. Кечиресиз, Айша жеңе. *(Ниязга)* Түшүнсөң боло, Нияз, отурууга чама жок деп жана эле айтпайдымбы...

Нияз. *(Ойлонгондой)* Оюнубу же чыныңбы?

Нурдин. *(Терең күрсүнүп)* Жаным кейип турат, Нияз...

Нияз. Келгениндин урматына деген элем... макул болбосон, арга канча... өзүң билесин да...

Айша. Шашылык чыж-чыж этип чыжылдап турса... ошондо ичкенинер оң... Күн нурунан жаралган келиним экөөбүз азыр эле чыжылдатып келебиз... Лагмандын кесмесин да чоюшубуз керек... Отура тургула, садага болоюндар *(чыгат).*

Нияз. Азап тартканын билинип турат... чарчапсың... Эс алышың керек. Кааласаң, бүгүн түнү менен колхозго барып, таң сүрө ууга чыгалы... Келгин куштардын кайтып жаткан кези... көлчүктөрдөгү өрдөктөр жөн эле жүнүн жейт... Ошеителиби?

Нурдин. Жок, Нияз. Ууга чыгуудан мурда, бул жерде бир жүзүкара бар, ошонун эсебин таап, биротоло ордунан тургус кылышым керек *(саатына карайт).*

Нияз. Такыр өзгөрүлүпсүн. Мурда талаадагы гүлдү үзгөнгө колун барчу эмес эле... аяйт элең...

Нурдин. Гүлдү үзгөнгө азыр да колум барбайт... Аяйм! Себеби, гүлдө да турмуш бар... Бирок азыркы сөз...

Масадык кирет.

Масадык. (Нурдинге) Мына, мен келдим. Чакыргын күбөлөрүңдү!

Нурдин. (Ниязды көрсөтүп) Алардын бири маңдайыңда турат.

Масадык. Ниязбы?

Нурдин. Ооба. (Ниязга) Шайыргүл менен Масадык бирин бири сүйөт деген элең, Нияз... Ошонун рас-тыгын далилдей аласыңбы?

Нияз. Далилдейм. Бул чын болучу.

Масадык. Көз көрүнөө туруп шыпыртып... Ушундай да бетбак болобу, я!

Нурдин. Кордогондук — далилдегендикке жатпайт. (Ниязга) Шайыргүл менен Масадык экөө менин башымдан аттап жүрөт деген элең, Нияз... Буга эмне дейсиң?

Нияз. Бул да чындык. Анын чындыгын жеке мен эмес, башкалар да далилдей алат.

Масадык. Бул сөзүң үчүн кордомок тургай, өлтүрүп койсо да аздык кылат!

Нурдин. Нияз — алсыз кептерден эмес, жазыксыз кыра бергидей.

Масадык. Мен дагы өлүк жан эмесмин, эмне десе бардыгын көтөрө бергидей. Ушак айтуу — далилге жатпайт. Укпаймын сөзүңөрдү. (Кетмекчи болот).

Нияз. Оңой менен кете албайсың!

Нурдин. Кайткын, Масадык! Уктуңбу?

Нияз. (Масадыктын жолун торгон) Бул сөздү укканда кыйшандай баштадың... Түшүнүктүү: өзөгүн өрттөнүп жатат... бирок кача албайсың... Сүйлөшүүгө туура келет. Ооздун желин далилдикке тартуучу адам мен эмесмин. Антип ойлосоң жаңыласың.

Масадык. Булганч тилиңден башка дагы эмне көрсөтмөк элең мага?

Нияз. Портсигарың бар деп айтышкан эле... ошол чынбы, Масадык?

Масадык. Портсигар? Кандай портсигар?

Нияз. Күмүштөн жасалган.

Масадык. Ооба. Бар болучу. Төрөлгөн күнүмдү белгилегенде Шайыргүл белек кылып берген... (Нурдинге) Анда Москвада болчусуң (Ниязга) Портсигардын эмне тиешеси бар мында?

Нияз. Шашылбагын. Азыр билесин.

Нурдин. Портсигардын жазуусу болсо керек эле... Ушундай эмеспи?

Масадык. Ооба. Жылуу жазылган жазуусу бар болучу... Жолдоштук түрүндө...

Нияз. Жолдоштук түрүндөбү?!. Макул, талашпайын, калыстык сынасын.

Нурдин. Кайда ошол портсигарың?

Масадык. Жоготуп жибердим... көпкө дейре издеп, эч кайдан таппадым... Тамеки тартканымды койгонумдан кийин, унутуп калыпмын, эсимде жок.

Нияз. (Какшыктап) Болуптур, унутчаак болсон соопкерчилик үчүн жакшылыгыңды аябайын. Азыр (чыгат).

Масадык. Эчтеме түшүнбөйм.

Нурдин. Эй, адамзат! Ниетиң ак болсо, Шайыргүл белек кылган сырдуу портсигарды эмнеге жашырасың? Жоготуп жибергениңде, ошого да киши кейийби, жаңысын сатып алгын десем, анын баасы адамдын өмүрүнөн да кымбат деп тескери бурулуп басып кеткен элең... Ниетиң ак болсо, эмнеге ошентесин?..

Масадык. Белегин жоготуп кайгонумду Шайыргүл билбесин деген элем... Андагы жазылган жазуу ушул күнгө дейре эсимде...

Нурдин. Эсиндеби?

Масадык. Ооба (Ойлон) «Нурдиндин өмүрлөш досуна, Нурдиндин болочоктогу өмүрлөш айымына».

Нурдин. (Кейиштүү күлүмсүрөй) Ошондой дегин!.. Сага белек берип жатып... Шайыргүл ошондо да унуткан эмес экен го... мени эстеп жүргөн турбайбы?..

Масадык. Ал ушул кезге дейре унута элек... Шайыргүлдүн шору ушунда!

Нурдин. Масадык!

Масадык. Ооба, Нурдин! Тунгуч сүйүүнүн жараты эч качан сакайбайт!.. Өмүр нарылаган сайын күчүркөнүп жанды кейите берет...

Нурдин. *(Масадыкка жалт бурулуп)* Шайыргүлдү айыкпас жаратка ким дуушар-кылды?!

Масадык. Сен!

Нурдин. Ах, Масадык, Масадык! Адамды бир гана жолу алдоого болот... Дагы-калп айттың... мен өз көзүм менен көргөм... портсигарыңдын жазуусу тайтка-кыр башка болучу...

Масадык. Башка болгондо кандай эле, кана, айтчы?

Нурдин. Жаттаган эмесмин... иши кылып, Шайыргүл экөөңдүн сүйүүн жөнүндө болучу...

Масадык. Көрсөтчү, ошол портсигарды?

Нурдин. Кайда экенин билбейм. Терезеден ыргытып жибергендей болгом...

Масадык. Жок, Нурдин, портсигарды ыргытып тим болсоң арманым болбос эле. Аны менен кошо өзүңдүн сүйүүңдү... таалайыңды ыргытып жибергенсин...

Нурдин. Ушинтип айтууга кантип оозуң барат, жүзүкара!

Масадык. Макул, мен эле жүзүкара болоюн. Көрсөтчү жанагы портсигарыңды!.. Унчукпайсың... Далилин жок!.. Курулай ооздун жели экенин мурда эле билгем!

Нияз. *(Портсигарды кармап кирип)* Ооздон чыккан жел карматпастыгын ким да болсо билет. Мынакей далил... *(портсигарды сунуп)* Тааныйсыңбы?

Масадык. *(Колунан жулуп алып)* Тааныйм! Албетте, тааныйм! Бул менин портсигарым. *(Ичин ачып көрүп)* Шайыргүлдүн жаздырганына окшобойт... башка... Алмаштырып коюшкан... Бул менин портсигарым эмес... ишенгин, Нурдин!

Нурдин. Макул, мен ишенейин, бирок далилдегин. Чыныгы өзүңдүн портсигарыңды апкелип көрсөтчү мага!

Масадык. Айтпадым беле, жоготуп жибергем деп...

Нурдин. Калп! Сен портсигарыңды жоготкон жоксуң, абийиринди жоготтун!.. баркыңды жоготтун!

Масадык ордунан кебелбестен тилсиз. Нурдиндин уулуу сөздөрү кулагына кирбеген шекилдүү башка бир жакты карап, ойлуу.

Нурдин. Адамдын акылы барган сайын өсүп жатат. Кубанабыз!.. Сыймыктанабыз!.. Бирок өскөн акылды ким эмнеге пайдаланып жатат, ушул туурасында

биз ойлобойбузбу?.. Акыл адам үчүн жумшалууга тийиш, бирок... *(Масадыкты ачуулуу карап)* сага окшогондор өздөрүнүн акыл-эсин жүзүкаралыкты, митаамдыкты өркүндөтүү үчүн жумшайт!.. Биздин шорубуз, ошондойлорду дос көрүп, эшиктеш турабыз, алардын ким экенин тааныбайбыз... Ал тургай, көп учурда ошондойлорго жем болуп, тепсендисинде калабыз!.. *(Масадыкка бетме-бет барып, ачуулуу)* Адам баласына акыл берилгенде жүзүкаралык кылуу үчүн берилген эмес, ошону түшүнбөйсүңбү, бетпак?!

Масадык. *(Акырын)* Туура, Нурдин! Чыныгы жүзүкараны көп учурда өзүбүзгө дос санап, ак ниет адамдын анын ордуна курмандыкка чалып, барпыратып баса калабыз... Бул кайгы... шор!

Нурдин. Эй, адамзат. Кимдин алдында ак көрүңгүң келип жатат? Кимдин алдында?

Масадык. Эгер сен адам болсоң, айтарым бул: сенин алдында сүттөн акмын.

Нияз. *(Ачуулуу кыйкырып)* Жалган! Сен өмүр бою Нурдинге көз артып келгенсиң... Ага дос болумуш болуп, чындыгында өзүңдүн жолундан алып ыргытуунун амалын издегенсин... Бирок Шайыргүлдө эмненин жазыгы?.. Бар болгон айыбы сен деп жашап келген... Эмнеге куураттың, ал шордууну?..

Масадык. *(Портсигарды тиктеп)* Кандай айбандын колунан келди экен бул иш?..

Нияз. Жоогазын теребиз деп Шайыргүл менен тоого барганында Нурдиндин машинасынын ичине унутуп кетипсиң...

Масадык. Мүмкүн... Бирок бул портсигарды эмес!.. Меники башка болучу.

Нияз. Танганың менен эчтеме чыкпайт. Унут калтырганың ушул портсигар. Аны далилдеп берүүчү кишинин көзү тирүү.

Масадык. Ким?

Нияз. Сага сатылып кеткен бирөө... Унутуп калсаң эсиңе салып коеюн, Сейит!

Масадык. *(Таңыркан)* Сейит?!

Нурдин. *(Өкүм)* Ооба.

Масадык. *(Паузадан кийин)* Жүр! Сейитке барабыз!

Нурдин. Кеттик.

Айлуу түн. Парктын бурчу. Алыста Ала-Тоо үргүлөйт. Жалбырактары саргайыңкы тарткан чачпактуу кара жыгач, анын паанасында-скамейкада Сейит отурат. Парктын түпкүрүнөн угулган гитаранын мундуу добушу жүрөктү мыжыгат. Масадык жана Нурдин кирет.

Масадык. Сейит!

Сейит. *(Башын көтөрүп, Масадыкты карайт)* Масадык? *(Нурдинди тиктеп)* Нурдин?!

Нурдин. Тааныбай жатасыңбы?

Сейит. *(Ордунан туруп, Нурдинге кол сунат)*.

Нур... Нурдин-аксакал... Аман-эсен бошонуп... Деги мындай жакшы болбоспу...

Нурдин. Саламатсыңбы, Сейит.

Сейит. *(Нурдиндин колун силкилдетип)* Саламатчылык, Нурдин-аксакал... Отурсаңыз... Жакшы түн болуп турат...

Нурдин. Рахмат, Сейит. Кейиштүү көрүнөсүн... паанайың пас. Бүрүшүп-чүрүшүп эле чал болуп калыпсың! Ооруп жүрөсүңбү?

Сейит. Эмне болуп жүргөнүмдү өзүм да билбейм.

Нурдин. Дале иштеп жүрөсүңбү же бошонуп алдыңбы?

Сейит. Күн сайын кеч курун ушул жерге келип, түн бир оокум болгончо отурам. *(Паузадан кийин, терең күрсүнүп)* Күн сайын ошол... машинанын дөңгөлөгүнө түрүлгөн өмүрүмдү улам кайрадан жазып, ар бир укумун көзүм тешилгенче кароо менен алекмин... Менин бар болгон кызматым ушул!.. Түйшүктүү-кызмат!

Нурдин. Турмушун кыйын көрүнөт... Бирок эчтеме эмес. *(Пауза)* Кечирип кой, Сейит, биздин сүйлөшө турган сөзүбүз бар эле...

Сейит. Мени мененби? Мени менен сүйлөшмөкчүсүзбү?.. Уялганымдан карай албай зорго отурсам... канткенде бетим чыдап сүйлөшөм?

Нурдин. Мына кызык, эмнеден уяласың?

Сейит. *(Өзүн колго алып)* Канча жыл бирге иштеттим... канчалык жакшылык көрдүм... Ошого карабастан, бир жолу да барганым жок... Жада калса, кат жазганга жарабадым...

Нурдин. Эчтеме эмес, Сейит. Мен таарынбайм.

Сейит. *(шыбырагандай үн менен, кайгылуу)* Азыр эле Шайыргүлгө жолуктум. «Өмүр өткөнү менен жү-

рөктөгү эскерүүлөр наристе боюнча кала берет тура, Сейит аке!»—деп, кетип баратып колумду кысты. *(Нурдинди карап)* Көп нерселерди эске түшүрөбүз... *(Масадыкка)* Жоогазын теребиз деп тоого барганыбызды да көп эскеребиз! *(Алыскы тоо тарапты карап)* Тоого барган күндөрүбүздү эстесем... ал күндөр кайрылып келбейт экен го, чиркин!.. Таалайына кубанган Шайыргүл эргип ырдаганда, эки көзү от болуп жанып... О, жараткан, ай!..

Нурдин. Сейит!

Сейит. Эмне дейсиз, Нурдин-аксакал?

Масадык. *(Нурдинди четтетип)* Токточу, Нурдин! *(Сейитти тигиле карап)* Көп болду, көрүшө элекпиз, бирок ар дайым эскерип жүрдүм. Адамдан бөтөнчө таза, кичинейил, боорукер элең... Ошонунду эскергенимде, жүрөгүм тазарып, көтөрүлүп турар элем... Ошондой адам болуп туруп, Нурдинди алдаганга кантип дитин батты? Айтчы, Сейит!

Сейит. Мен Нурдинди алдаптырмынбы?!

Масадык. Ооба, Нурдинди алдоо менен, сен эн чоң кылмыш кылыпсың...

Сейит. Мен эмне, киши, өлтүрүптүрмүнбү?!

Масадык. Сенин кылгандарың киши өлтүргөндөн коркунучтуу. Нурдиндин таалайын кесип, келечегин карангылаттың. Шайыргүлдүн үмүтүн үзүп, жүрөгүн жараланттың. Мени болсо өмүрүм боюнча майып кылдың. Бирок баарынан коркунучтуусу! Адамдардын бири-бирине болгон ишенимин жок кылдың. Эми, ал ишенимди кайрадан ордуна келтириш жалгыз гана сенин колуңдан келет. Ал үчүн карандай чындыкты айтышың керек.

Сейит. *(Ордунан ыргып туруп)* Эмне опозолойсуз?.. Мен чындыкты айттым!

Масадык. Жок!

Сейит. *(Тыңшап)* Шайыргүл ырдап жатат!

Масадык. Туура айтасың, Сейит! Бул Шайыргүлдүн үнү! Таалайына кубанып эргип ырдаганында эки көзү от болуп жанган Шайыргүл ушул!.. Азыр кандай ырды ырдаса да анын үнүнөн кайгы угулат... Сагыныч угулат... Кайдан болгон кайгы?.. Кайдан болгон сагыныч?.. Ойлочу, Сейит!

Сейит. *(Пауза)* Жок!.. Ушунтип күн көргөндөн көрө, биротоло өлүп тынганым артык! Мейли, атып жиберсе да ыраазымын, чыдашка кудуретим жок, жан-

чылып бүттүм! (*Чөнтөгүн аңтарып, портсигарды чыгарат да Масадыкка сунат*) Жанчылып бүттүм! Мениз!

М а с а д ы к. (*Сейиттин колунан портсигарды алып*) Меники!.. Нак өзү! Окугун, Нурдин.

Н у р д и н. (*Портсигардагы жазууну ичинен окуйт*). Бул кандай болуп кетти, Масадык?.. Сейит?..

С е й и т. Кандай болмок эле... Мен... Мен Нияздын торуна чалынып калдым...

Н у р д и н. Нияздын торуна?!

С е й и т. Ооба. Бир жолу анын энесиникине баратканыбызда, кырсыкка учурадык... көзүм кашайып, кичинекей баланы тепсетип кеттим... Сот!.. түрмө!.. муну ойлогондо коркконумдан жүрөгүм жарылып кете жаздадым... Өзүм үчүн эмес, аялым үчүн, балдарым үчүн... Жардам кылыңыз деп, Ниязга жалбара баштадым... Ал мени куткарып калды... Өлгөн бала анын туугандарынын баласы экен... Баарын жөнгө салып, ишти басып койду... Ошондон кийин менин тагдырым менен топ ойногонсуп ойной берди... Партбюронун атына тоголок арызды жаздырып, Шайыргүл туурасында ар кандай ушактарды таратууга мажбур кылган так ушу Нияз болду... Сиздин тоюңуз болор күнү баягы булганч сөздөрдү... (*ыйлап*) сизге айттырып... жаңкы портсигарды көрсөт деген да так ушу Нияз болучу...

Н у р д и н. (*Асманды карап*) Дүйнөдөгү көздүүнүн сокуру ким десе — мен экенмин!

С е й и т. Туура, Нурдин-аксакал, сиз көздүүнүн сокуру болчусуз. Нияздын кулкүсүнө эрип, ичинин каралыгын байкабайт элеңиз... Ал ар дайым биринчи болууга умтулчу... Аябаган чоң, аябаган кадырлуу доктор болсом дегенде эки көзү төрт эле. Бирок, анын корккону Масадык жана сиз болчусуз... Профессор Сулайманов сиздерди жанындай көрчү... Ошол себептүү, Нияз өзүнүн жолунан сизди алып таштады...

Н у р д и н. Жетет! Баргын!

С е й и т. (*Кейиштүү*) Ошондой... мен кетейин... кечириниздер! (*Пауза*) Мен адам эмесмин... Мен итмин! (*кетет*).

Н у р д и н. Кантип эле ушундай болсун?! (*Үзүлө кыйкырып*) Масадык!

М а с а д ы к. (*Колундагы портсигарын тиктей, кейиштүү*) Өмүр!.. Достук!.. Сүйүү!..

Н у р д и н. Эми эмне кылам?!

М а с а д ы к. Билбейм... Бир гана айтарым: кечирим суроочу болбо. Себеби, көбүнчө өзүңдүн алдында өзүн айыптуусун!

Н у р д и н. (*скамейкага отурат. Сахнанын тереңинен Шайыргүл көрүнөт*).

Н у р д и н. (*Калтаарыңкы*) Шайыргүл!..

Ш а й ы р г ү л. (*Нурдинди карап алып*) Тааныбайт экем, кечиресиз.

Н у р д и н. Шайыргүл! Бул менмин...

М а с а д ы к. Токточу, Шайыргүл... Нурдин эмеспи...

Ш а й ы р г ү л. Бул кншинин аты сен айткандайбы же башкабы, мага баары бир... мен аны тааныбаймын...

М а с а д ы к. (*Шайыргүлдү колунан алып*) Бир паска отура турчу... мени менен...

Ш а й ы р г ү л. Сени мененби? (*отурат*)

Н у р д и н. (*Шайыргүлгө бет маңдай туруп*) Саламатсыңбы, Шайыргүл. (*Шайыргүл алыс бир жакты карап, тилсиз. Масадык фонтан тарапка басат*) Саламатсыңбы, Шайыргүл... (*Шайыргүл мурдагысындай эле тилсиз*). Себебин сураба, мен айтпайын. Сотто өз аби-йириме каршы сүйлөдүм, Шайыргүл... Менин сүйүүм, менин өмүрүм жалгыз сен болчусун... Жалгыз гана сен...

Ш а й ы р г ү л. Эми эмне керек сага?!

Н у р д и н. Арылбас арман, сакайбас жарат... Айтып берейин... түшүндүрөйүн... укчу, Шайыргүл!.. Мага өмүр берип, күчүмө күч, кайратыма кайрат кошкон сенин сүйүүң эле... менин таалайым да, талантым да жалгыз өзүң элең... Келечегимди жарык кылып ар дайым адам деп оозанууга сүрөгөн жалгыз гана сен болчусун... (*Шайыргүлдү карап*) Шайыргүлдү өмүрүнө сенин өмүрүңдөн башка даба болуучу эчтеме жок деп, менин өмүрүмдү сурашкан болсо... ойлонуп отурбастан, курман болууга даяр элем... (*терең күрсүнүп*) Бирок... той болор алдында... камылга бүтпөй шашылып жаткан элем... Ошол учурда келип калышты... Шайыргүл башканы сүйөт дешип... ар кандай сөздөрдү айтып...

Ш а й ы р г ү л. (*Кейиштүү жекирип*) Менин сүйүүм караганда, башкалардын оозунун жели күчтүүрөк экен да!..

Н у р д и н. (*Кобурап*) Мага далил көрсөтүштү... Айтышты...

Ш а й ы р г ү л. (*Жектеп*) Мени сүйгөн имиш!.. Уялбай туруп ушул сөздү кантип айттың?! Жок, чындап

сүйгөн болсоң, өзүңдөн башка эч бир жанга, эч кандай далилге ишенбейт элең... (катуу күрсүнүп) Муну айтуунун эмне кереги бар эле?.. Эмнеге айтып жатам?.. Кимге айтып жатам?!

Нурдин. (Жалбарыңкы) Шайыргүл!

Шайыргүл. Сүйлөбөгүн!.. Жек көрөм!..

Нурдин. Шайыргүл!

Омор кирет.

Омор. Шайыргүл! (Нурдинди байкап) О, сиз да мында белеңиз, жолдош Болотов... таанышып алыңыздар!..

Масадык. (Омор менен кол алышып) Мен тааныштырып койдум, Омор Батырович.

Шайыргүл. Омор, биздин Нурдинибиз кайда?

Омор. Баятан бери ошону менен алышып жатып, концертинге да кечигип калдым... мойнумдан кучактап алып кое берсечи... Масадыктын аялы алганда зорго басылса болобу... (Нурдинди карап, күлүмсүрөй) Нурдинибиздин азыртан эле кыялы бар жигит.

Нурдин. (Масадыкты карап, таңдангандай) Нурдин?!

Масадык. Омор Батырович менен Шайыргүлдүн уулунун аты Нурдин.

Омор. Ооба, ооба. Абдан жакшы ат, распы?.. Дүйнөдөгү мен билген аттардын бирин койгонум жок... Бардыгын атап чыктым. Бирөө да жакпады. Шайыргүл терезенин түбүндө тоо жакты карап унчукпай отурган эле. Бир маалда менин кыйналганымды сезип, боору ачып кетти окшойт, уулубуздун атын Нурдин койсок кантет дегенде, мен кубанганымдан кыйкырып жибердим. Нурдин деген ат экөөбүзгө тең жагып калды. (Күлүмсүрөй) Уулубуздун атын коюуда Шайыргүл периште болду! (Шайыргүл менен Нурдин экөө жер карап, унчугушпайт. Омор, аялынын ийинине колун коюп) Шайыргүл, биз Масадык экөөбүз шахмат клубуна кирип, бир партия ойноп келели... А сен жолдош Болотов менен бирге таза абада отура турсаң... абдан жакшы болор эле... клуб жакын, азыр эле келебиз... Макулбу? (Масадыкка) Кеттик!

Шайыргүл. (Күйөөсүнүн соңунан кыйкырып) Омор, токтой тур! Мен кошо барам... (Нурдинди кейиш-

түү карап, Масадык менен Омордун соңунан чыгып кетет).

Скамейкада Нурдин калат. Сахна караңгылай түшүп, анын жанында чал пайда болот.

Чал. Эмне унчукпай калдың, уулум?..

Нурдин. Бардыгын айттым... Ошентип, мындан үч жыл мурда соттуу болдум... мындан үч жыл мурда камакка алындым... Бирок өзүмдүн таалайыма ишенбестен, шорумду киши ордуна санап, ошого ишенип кеткендигим үчүн мындан үч мүнөт мурда гана өкүм чыгарылды. Азаптуу өкүм!— Бул өкүмдү башка кечирсе да абийир кечирбейт!

Алыстан Шайыргүлдүн үнү угулуп, акырындап көшөгө жабылат.